

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครอง
คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ เอกสาร
แนวคิดทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
3. บทบาทของวัด พระสงฆ์และเจ้าอาวาส
4. ภารกิจของเจ้าอาวาส
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Rajabhat Mahasarakham University

1. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด

เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหาร
จัดการวัด จึงได้กล่าวถึงความหมายของการบริหาร การบริหารวัด และความสำคัญของ
การบริหารวัด อันเป็นสาระที่ควรทำความเข้าใจเป็นเบื้องต้นเกี่ยวกับบทบาทเจ้าอาวาส
ในการบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนา ตามลำดับ ดังนี้

1.1 ความหมายของการบริหาร

คำว่า การบริหาร ในภาษาอังกฤษมักใช้อยู่สองคำ คือ “Administration” และ
“Management” ความแตกต่างของสองคำนี้ คือ “Administration” นิยมใช้ไปทางการบริหาร
ทางราชการ ส่วนคำว่า “Management” นิยมใช้ไปทางการบริหารธุรกิจ แต่สองคำนี้ก็อาจใช้
แทนกันได้ ซึ่งหมายถึงการบริหารเช่นเดียวกัน นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหาร
หลายทัศนะแตกต่างกัน ดังนี้

ไซมอน (Simon. 1966 : 3) ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร คือ กิจกรรมที่บุคคล
ตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลาย
อย่างร่วมกัน

แคมเบลและคณะ (Campbell and Others. 1997 : 6) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับบุคคลอื่น

สมพงษ์ เกษมสิน (2526 : 6) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administration Resources) มาประกอบตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาวดี ชาราศรีสุทธิ (2537 : 9) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศาสตร์ที่ต้องใช้ ศิลปะและเทคนิคอย่างสูงเพื่อการวินิจฉัยตัดสินใจในกระบวนการวางแผนและการควบคุมการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพต่องานนั้น

ประยูทธ เจริญสวัสดิ์ (2540 : 3) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลใด ๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายใน (ทั้งที่เป็นคน วัสดุ เงินทุน ฯลฯ) ของกลุ่ม หรือหน่วยงาน เพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาวดี ชาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไทวณะบุตร (2542 : 1) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การจัดการ หรือการควบคุมกิจการต่าง ๆ ของรัฐ เช่น การบริหารการเงินของมูลนิธิ การบริหารกิจการภาษี การบริหารกิจการแพทย์ การบริหารที่ดินรกร้างว่างเปล่า การบริหารการก่อสร้าง การบริหารกิจการอุตสาหกรรม และอื่น ๆ ที่เป็นงานที่เรียกกันในปัจจุบันว่า รัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration)

วัชร บวรณสิงห์ (2543 : 9) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคม ซึ่งพิจารณาได้เป็น 3 ทาง คือ

- 1) ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นตอนของสายบังคับบัญชา
- 2) ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาท ความรับผิดชอบและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย
- 3) ทางปฏิบัติการ เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์ หรือร่วมทำปฏิริยาเกี่ยวข้องกับซึ่งกันและกัน

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคมของบุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไปร่วมกันทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนด

โดยอาศัยกระบวนการและทรัพยากรที่มีอยู่ คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ อย่างเหมาะสม
 ดังนั้น การบริหารจึงเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารจำเป็นจะต้องใช้ทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์”
 ในการชักจูงให้คนหันมาช่วยเหลืองานขององค์การเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกัน
 ในการทำงาน ให้ได้รับผลสำเร็จตามจุดหมายที่วางไว้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์
 โดยที่ผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นทั้งหัวหน้า ผู้นำ และผู้ประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ความหมายของการบริหารวัด

ในหัวข้อนี้ ได้นำเสนอเป็น 2 ประเด็น คือ ความหมายของวัด และการบริหาร
 จัดการวัด ตามลำดับดังนี้

1.2.1 ความหมายของวัด

โดยทั่วไปเมื่อกล่าวถึงวัด คนทั่วไปมักจะมองไปที่ถาวรวัตถุ หรือศาสน
 วัตถุภายในวัดและมีความเข้าใจกันเพียงว่าวัดเป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ อันเป็น
 ความหมายที่ธรรมดาสามัญเป็นการมองแบบผิวเผิน หากมองลึกซึ่งจะพบว่ามืองค์ประกอบ
 ที่สัมพันธ์กับวัดทั้งในส่วนรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งเป็นส่วนช่วยให้สมบูรณ์อีกจำนวนมาก
 ดังที่ พระมหาทองชัย บุรณพิสุทธ์ (2545 : 18) กล่าวเกี่ยวกับความผูกพันของวัดกับวิถีชีวิต
 ของคนไทยไว้ดังนี้ คำว่า “วัด” เป็นคำที่คุ้นหูและรู้จักกันดีในหมู่คนไทย เพราะวัดเป็น
 สถาบันที่สำคัญในการสืบทอดอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาไปสู่สังคม และชุมชนไทยตั้งแต่
 อดีตจวบจนปัจจุบัน วิถีชีวิตวัฒนธรรมของสังคมและชุมชนไทยได้ผูกติดอยู่กับหลักคำสอน
 ในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นมาเป็นเวลายาวนาน โดยที่วัดเป็นศูนย์กลางและสัญลักษณ์
 แห่งความเจริญ หรือความมีอารยธรรมอันสูงส่งของสังคม ความหมายของวัดได้มีท่านผู้รู้
 ให้นิยามไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 อันเป็นกฎหมายของคณะสงฆ์ที่ใช้อยู่
 ในปัจจุบันก็มีได้ให้ความหมายของ “วัด” ไว้ชัดเจน เพียงแต่บัญญัติประเภทของวัดไว้ใน
 มาตรา 31 ว่ามี 2 ชนิด คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ และบัญญัติ
 ถึงการตั้งวัดไว้ในมาตรา 32 ว่า “การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยกเลิกวัด และการขอ
 รับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง” (พระราชบัญญัติ
 คณะสงฆ์. 2505 : 5)

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติดังกล่าวประกอบกฎกระทรวงฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แล้ว จะเห็นได้ว่า วัดตามเจตนาของพระราชบัญญัติฉบับนี้ กรมการศาสนา (2542 ข : 16) ได้กล่าวไว้ว่า

1. วัดเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนา และมีสถานที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากหลักเกณฑ์การอนุญาตสร้างวัดกำหนดว่า “สมควรเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสงฆ์” และหลักเกณฑ์ในการตั้งวัดไว้ในข้อ 4 แห่งกฎกระทรวงฉบับนี้ว่า “เมื่อได้สร้างเสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐานพร้อมที่จะพำนักของภิกษุสงฆ์ได้แล้วให้ผู้ที่ได้รับอนุญาตสร้างวัด พยาน หรือผู้แทน เสนอรายงานการก่อสร้าง และจำนวนพระภิกษุที่อยู่ประจำไม่น้อยกว่า 4 รูป”
2. วัดประเภทที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้องได้สร้างขึ้น หรือได้ปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีพระภิกษุอยู่ประจำไม่น้อยกว่า 5 รูป ติดต่อกันไม่น้อยกว่า 5 ปี แต่ระยะเวลาห้าปีมิให้ใช้บังคับแก่วัดที่ได้สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ราชบัณฑิตยสถาน (2539 : 758) ได้ให้ความหมายของคำว่า วัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา โดยปรกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช เป็นต้น

พระมหาพนังชัย บุรณพิสุทธิ (2545 : 18) กล่าวว่า ตามปกติ วัด หมายถึง ที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อเข้าถึงทิฏฐธรรมสุขวิหารธรรม จึงเรียกว่า “วิหาร” เป็นสถานที่ที่มีความสงบ ร่มรื่น ร่วมเย็นทั้งกายและใจเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรมให้ก้าวหน้าจึงเรียกว่า “อาราม” ส่วนคนไทยเรียกสถานที่ของนักบวช หรือผู้บำเพ็ญพรหมจรรย์เช่นนั้นว่า “วัด” เพราะสถานที่ดังกล่าวใช้เป็นที่วัดภูมิธรรมภูมิปัญญาของศาสนิกชนผู้มาวัดว่าสามารถประพฤติปฏิบัติตามธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้มากน้อยแค่ไหน โดยนัยนี้ วัดจึงหมายถึงสถานที่สำหรับพักให้เย็น หรือทำให้ห่างไกลออกไป กล่าวคือ พัดให้ความร่ำร้อนที่เกิดจากกิเลส คือ ราคะ โลภะ โทสะ อหังการ ไฟ คือ ราคะ โทสะ โมหะ ให้หมดไป หรือห่างไกลออกไปจากจิตใจก่อให้เกิดความร่มรื่นทั้งกาย วาจา ใจ เพราะเป็นที่พำนักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว เรียกว่า “สมณะ” เป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัยในวัฏฏะและปัญหาที่เป็นภัยต่อสังคมที่เรียกว่า “ภิกษุ” เป็นผู้ละเว้นห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบที่เรียกว่า “บรรพชิต”

ดังนั้น วัดจึงเป็นคำที่มีความหมายและความสำคัญที่ผูกพันอย่างลึกซึ้ง อยู่ในวิถีชีวิต และจิตวิญญาณของชนชาติไทย ดังจะเห็นได้จากเมื่อมีชุมชน หมู่บ้าน เกิดขึ้น ชาวไทยมักจะสร้างวัดขึ้นด้วยเสมอ โดยนัยนี้อาจกล่าวได้ว่าวัดเป็นสถาบันอุดมการณ์

อันชอบธรรม และทรงพลังของชุมชนในอันที่จะเชื่อมโยงผู้คนให้มีความรัก ความผูกพัน ความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความเมตตาต่อกัน รวมทั้งประสานศรัทธา หรือความเชื่อตลอดจนอุดมคติในโลกนี้ และโลกหน้าของผู้คน ในสังคมชุมชนให้เป็นที่ไปในแนวทางเดียวกันได้อย่างเป็นเอกภาพ อันเป็นการควบคุม และจัดระเบียบสังคมให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยอีกประการหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป วัด หมายถึง พุทธสถานซึ่งเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อประกอบศาสนกิจต่าง ๆ ตามความเชื่อทางศาสนา ต้องได้รับอนุญาตให้จัดตั้งขึ้นโดยชอบด้วยหลักเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และวัดที่ยังมิได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา หรือเรียกว่า สำนักสงฆ์

1.2.2 ความหมายของการบริหารวัด

มีผู้ให้ความหมายของการบริหารวัดไว้ดังนี้
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
พระวิบูลธรรมวาทิ (2537 : 31) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การที่เจ้าอาวาสใช้ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการตัดสินใจ ดำเนินงานด้านปกครอง เผยแผ่ศาสนาธรรม ศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือทั้งบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด

น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร (2539 : 167) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การใช้ศาสตร์ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน การงบประมาณ เพื่อให้ได้ผลเต็มที่ และ การใช้ศิลป์ซึ่งประกอบด้วย ภาวะผู้นำ มนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมืออันจะทำให้การดำเนินงานของวัดบรรลุวัตถุประสงค์

พระธรรมกิตติวงศ์ (2541 : 102) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การจัดการ งาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงาน และแก้ไขงาน

กรมการศาสนา (2542 ก : 2) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การปกครอง บังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยงาม ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด

พระเทพปริยัติมุนี (2543 : 34) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การดำเนินการบริหารและปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณร และศิษย์วัด ให้สอดคล้องกับระบบการพัฒนาวัดที่เอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ชุมชน

บุญช่วย จันทร์เส้า (2544 : 90) กล่าวว่า การบริหารและจัดการวัด หมายถึง การทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการให้เจ้าอาวาส หรือคณะผู้บริหารตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ร่วมกันและใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การบริหารวัด หมายถึง กระบวนการจัดหา และใช้ทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่เพื่อดำเนินงานตามภารกิจ 6 ประการ คือ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดความร่วมมือและบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนด

1.3 ความสำคัญของการบริหารวัด

การบริหารเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ในยุคปัจจุบัน เพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว นั้น ก็เพราะนักบริหารมีเทคนิคและวิธีการทำงานไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการบริหารวัดซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน การบริหารวัดอย่างเป็นระบบระเบียบ จะส่งผลให้วัดร่มรื่น น่าอยู่ น่าเข้าไปประกอบกิจกรรมทางศาสนา รวมทั้งเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนที่เข้าไปสัมผัสพบเห็นการบริหารวัดจึงมีความสำคัญ ในที่นี้จึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการบริหารและการบริหารวัดที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ตามลำดับ ดังนี้

สมพงษ์ เกษมสิน (2526 : 7) กล่าวว่า การบริหารเป็นสิ่งสำคัญที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะบทบาทและความสำคัญของการบริหารนั้นมีควมสัมพันธ์กับอารยธรรมและการดำรงชีพของมนุษย์เลยทีเดียว เพราะเมื่อมนุษย์รวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นกลุ่ม มีหัวหน้าปกครองบังคับบัญชา มีการแบ่งงานกันทำตามระดับความรู้ ความสามารถ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างพวกเขาและเผ่าเดียวกัน โดยมีจารีตประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเครื่องกำกับความประพฤติของชนเหล่านั้น

ธงชัย สันติวงษ์ (2530 : 4) กล่าวว่า องค์การจะเกิดขึ้น เมื่อคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปทำงานเพื่อให้สำเร็จผลในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้น ถ้าหากงานนั้นจำเป็นต้องอาศัยคนมากกว่าหนึ่งคนให้ช่วยกันทำแล้ว ความจำเป็นที่จะต้องมีส่วนก็จะเกิดขึ้นทันที การบริหารจึงมีความจำเป็นสำหรับองค์การทุกขนาด

ประเวศ วะสี (2539 : 119) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ 3 ดังนี้ (1) สามารถสร้างสังคมสงฆ์ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (2) สามารถสร้างวัดให้เป็นส่วนหนึ่งในการชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องแก่สังคม อีกทั้งทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และ (3) การบริหารวัดที่มีประสิทธิภาพจะมีความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

กรมการศาสนา (2542 : 31) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่า ทำให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบการดำเนินงานได้ และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จทุกคนพึงพอใจ

พระศรีปริยัติโมลี (2543 : 101) ได้กล่าวถึงการบริหารงานของวัดว่ามีความสำคัญในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณร มีความรู้ความสามารถ ทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ทำให้วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐไปสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกที่วัดเป็นของชุมชน ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาแก่เรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบปะนันทนาการของประชาชน

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาวัดให้เป็นระบบ สามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณร เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และประสพการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

ได้นำเสนอเป็น 4 ประเด็น คือ ความหมายของบทบาท ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทและสถานภาพ ประเภทของบทบาท ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท และความสำคัญของบทบาทตามลำดับดังนี้

2.1 ความหมายของบทบาท

ซาร์บิน และเจอร์เนอร์ (Sarbin and Jumer. 1955 : 236) ได้ให้ความหมายของบทบาทว่า คือ พฤติกรรมที่คาดหวังว่าผู้อยู่ในแต่ละสถานภาพจะพึงกระทำ

เบอร์โควิทซ์ (Berkowitz. 1972 : 20) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังของบุคคลผู้มีสถานภาพทางสังคม หมายถึงการกระทำที่บุคคลในสถานภาพนั้นแสดงออก

บรูม และเซลซ์นิก (Broom and Selznick. 1973 : 26) อธิบายความหมายของ บทบาทว่า หมายถึง พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพ หรือตำแหน่งในสังคม

โคเฮน (Cohen. 1979 : 36) ได้ให้ความหมายของบทบาท (Role) ว่าหมายถึง สิ่งที่สังคมได้กำหนดเฉพาะเจาะจงให้บุคคลปฏิบัติ และสิ่งที่บุคคลได้ปฏิบัติจริง

กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ (2527 : 50) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคมนั้น ถ้าตำแหน่ง หรือสถานภาพเปลี่ยน บทบาทก็เปลี่ยนไปด้วย และถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

สุชา จันทร์เอม (2528 : 29) ได้อธิบายเกี่ยวกับบทบาทที่สังคมกำหนด หรือ บทบาททางสังคม (Social Role) ไว้ว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี หรือหน้าที่ที่สังคมได้ กำหนดไว้ให้บุคคลในสถานภาพต่าง ๆ ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ บทบาทในสังคมของบุคคลจึง แตกต่างกันไปตามสถานภาพของเขา เช่น บทบาทของครู อาจารย์ สังคมกำหนดไว้ว่า จะต้องเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการให้แก่ศิษย์ อบรมให้ศิษย์เป็นผู้มีความรู้ มีกิริยา มารยาทดี และเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย ครูจึงต้องคอยดูแลสอดส่องความประพฤติของศิษย์ และให้ความช่วยเหลือศิษย์ ตลอดจนเมตตาศิษย์อย่างเต็มที่

สำราญ ตันเรืองศรี (2530 : 16) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดจากการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้ เกิดจากสังคมและตนเองคาดหวัง และเกิดจากการที่เจ้าตัวแสดงพฤติกรรมจริง ซึ่งอาจไม่เป็นไปตามที่สังคมคาดหวัง หรือตนเองคาดหวัง

กรรณิกา ขวัญอารีย์ (2535 : 12) ได้ให้ความหมายของ บทบาท ว่าหมายถึง สิ่งที่มีลักษณะ 3 ประการ คือ ประการแรก บทบาทที่กำหนดไว้ เป็นบทบาทตามอุดมคติ ที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งไว้ ประการที่ 2 บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรจะทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้น ๆ ซึ่งอาจจะไม่ตรง

ตามบทบาทตามอุดมคติทุกประการ และในแต่ละบุคคลอาจแตกต่างกัน และประการสุดท้าย บทบาทที่กระทำจริง (Performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ

สมคิด เพ็งอุดม (2535 : 50) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมของ บุคคลที่กำหนดโดยสถานภาพ หรือตำแหน่ง ตำแหน่งและบทบาทจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เปรียบเสมือนเหรียญ ถ้าด้านใดด้านหนึ่งของเหรียญเป็นตำแหน่ง อีกด้านหนึ่งก็เป็นบทบาท

สุพัตรา สุภาพ (2536 : 26) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิ และหน้าที่ของสถานภาพนั้น

ณรงค์ เสียงประชา (2538 : 19) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตาม สิทธิและหน้าที่ของบุคคลในตำแหน่งที่เขามีอยู่ เป็นการรวมความคาดหวังที่เกี่ยวกับตนเอง และของบุคคลอื่น ๆ ที่ผู้แสดงมีสัมพันธ์ด้วย

พระมหาไพสิทธิ สัตยาวัธ (2542 : 65) ได้ให้ความหมายว่า บทบาท หมายถึง สิ่งที่เราทำ หรือหน้าที่ที่เราต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สิ่งที่เราทำต้องมาคู่กับสิ่งที่ เราเป็น คือ สถานภาพ ส่วนบทบาทที่สังคมคาดหวัง หมายถึง สิ่งที่สังคม หรือคนส่วนใหญ่ ตั้งเป็นข้อกำหนดว่าใครก็ตามที่มีตำแหน่งอย่างใดอย่างหนึ่งในสังคม ก็จะต้องปฏิบัติอย่างนั้น เพราะสังคมถือว่าเป็นสิ่งดีงาม สมาชิกของสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

พระมหาสุวิทย์ คงช่วย (2543 : 8) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่เป็นพลวัตของสถานภาพ บทบาทไม่สามารถแยกออกจากกันได้ นั่นคือ ไม่มีบทบาทที่ปราศจาก สถานภาพ หรือสถานภาพที่ปราศจากบทบาท

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 602) ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท ว่าหมายถึง หน้าที่ หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ

จากความหมายของคำว่า “บทบาท” ดังได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กับคำว่า “สถานภาพ (Status)” และสถานภาพนี้เองจะเป็นตัวบอกว่า ใครควรมีบทบาทอย่างไร ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของคำ ๆ นี้ ไว้ดังนี้

สงวน สุทธิเลิศอรุณ และคณะ (2524 : 48) กล่าวว่า สถานภาพ เป็นสิ่งที่ป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึงฐานะ หรือตำแหน่ง เป็นเครื่องกำหนดบทบาทของตำแหน่งนั้น ๆ

ว่า จะมีภารกิจ หรือหน้าที่อย่างไรบ้าง เพราะว่าทุก ๆ ตำแหน่งจะต้องมีบทบาทกำกับ

สุชา จันทรเอม (2528 : 28) กล่าวว่า สถานภาพ หมายถึง ตำแหน่งที่บุคคลดำรงอยู่ ทั้งที่รู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัวก็ตาม ตำแหน่งเหล่านี้สังคมจะกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบที่บุคคลพึงจะปฏิบัติตามสถานภาพของตำแหน่งนั้น ๆ

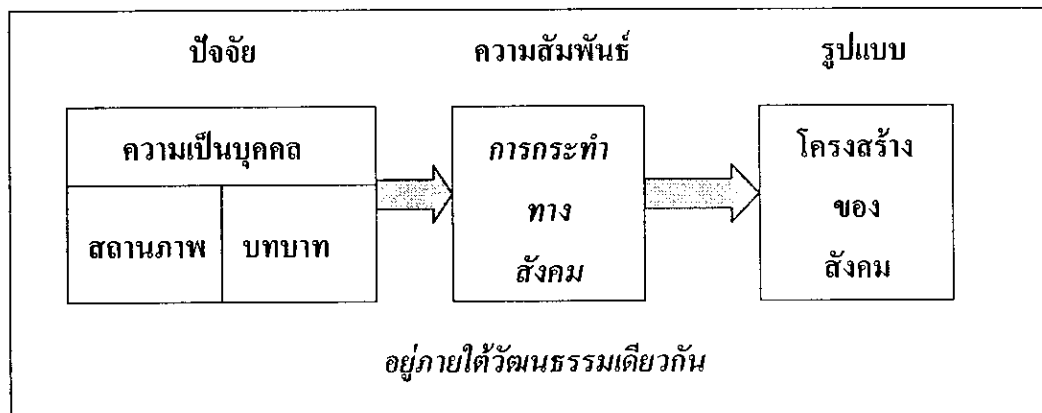
สุพัทธรา สุภาพ (2536 : 25-26) กล่าวว่า สถานภาพ หมายถึง ตำแหน่งที่ได้จากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม เป็นสิทธิและหน้าที่ทั้งหมดที่บุคคลมีอยู่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น และสังคมส่วนรวม สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างไรในสังคม สถานภาพเป็นสิ่งเฉพาะบุคคลที่ทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากผู้อื่น และมีอะไรเป็นเครื่องหมายของตนเอง

ณรงค์ เสียงประชา (2538 : 19) กล่าวว่า สถานภาพ หมายถึง ตำแหน่งของบุคคลในสังคมที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม

กล่าวโดยสรุป บทบาท หมายถึง พฤติกรรม หรือหน้าที่ที่บุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ แสดงออกตามปทัสฐานของสังคมที่กำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำซึ่งบุคคลได้แสดงออกตามสถานภาพของตนเอง ดังนั้น บทบาทจึงใช้คู่กับสถานภาพอยู่เสมอ กล่าวคือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้น ๆ พึงประพฤติ หรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทและสถานภาพ

แสดงไว้ในแผนภูมิที่ 2

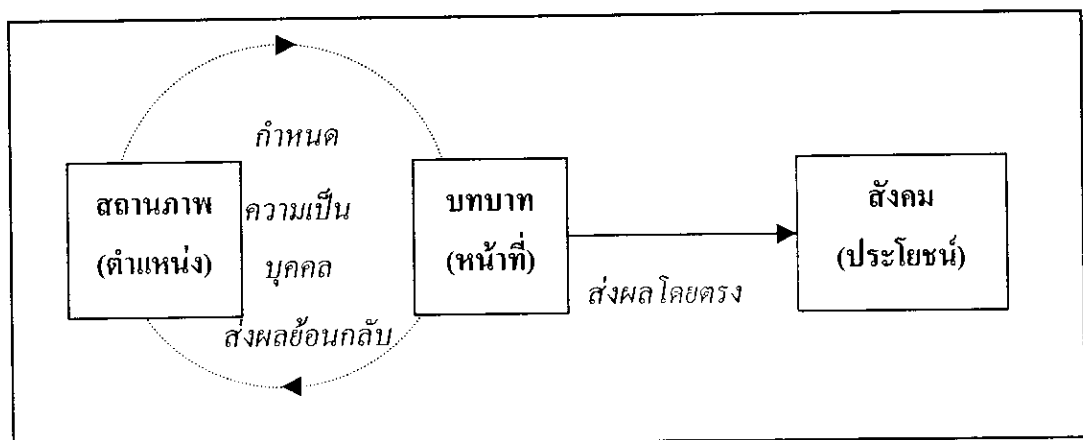
แผนภูมิที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพและบทบาทโครงสร้างสังคม

(พิทยา สาขาห. 2538 : 47)

จากแผนภูมิที่ 2 จะเห็นว่า ความเป็นบุคคลประกอบด้วยสถานภาพและบทบาท ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน โดยจะเป็นกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคม และโครงสร้างของสังคม

ทั้งสถานภาพและบทบาทเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ เสมือนเป็นคนละด้านของเหรียญ ทั้งนี้เพราะเมื่อสถานภาพเป็นที่รวมแห่งสิทธิและหน้าที่แล้ว บทบาทก็มีลักษณะเคลื่อนไหว หรือพลวัต (Dynamic) ตามสถานภาพนั้น ดังที่ พัทยา สายหู (2538 : 48) กล่าวว่า สถานภาพและบทบาทเปรียบได้เสมือน “ตัว” (ละคร) และ “บท” (บทบาท) ในการเล่นละคร กล่าวคือ เป็นการกำหนด “ตำแหน่ง” และ “หน้าที่” ให้แก่ผู้แสดงแต่ละคนที่มาเล่นละครเรื่องเดียวกัน และโรงเดียวกัน

สุพัตรา สุภาพ (2536 : 30) กล่าวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพและบทบาทไว้ว่า ยิ่งสังคมซับซ้อนขึ้นเท่าไร บทบาทยิ่งแตกต่างกันไปมากขึ้นเท่านั้น เพราะบางบทบาทคนธรรมดาสามัญปฏิบัติได้ แต่บางบทบาทต้องอาศัยความชำนาญพิเศษที่มีคนเพียงไม่กี่คนทำได้ โดยที่ทั้งสถานภาพและบทบาท เป็นปัจจัยเสริมซึ่งกันและกันในการยกระดับคุณภาพของบุคคลในสังคม กล่าวคือ สถานภาพจะเป็นตัวกำหนดบทบาทในการแสดงพฤติกรรมของบุคคลในสังคม และผลของการแสดงพฤติกรรมก็จะช่วยส่งผลสะท้อนกลับ ไปส่งเสริมสถานภาพของบุคคลให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงและปรากฏชัดยิ่งขึ้นในสังคม รวมทั้งเป็นสาเหตุให้บุคคลนั้นได้รับสถานภาพอื่น ๆ ต่อไป กล่าวได้ว่า บทบาทของบุคคลถ้ารู้จักนำมาใช้อย่างถูกต้อง จะเป็นเครื่องมือนำความเจริญมาสู่ตนเองและสังคม ดังที่ ณรงค์ เส็งประชา (2538 : 90) ได้แสดงให้เห็นถึงความเจริญต่อตนเองและสังคมอันเกิดจากการส่งผลของปัจจัยความเป็นบุคคล ในแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 ปัจจัยความเป็นบุคคลที่ส่งผลถึงความเจริญต่อตนเองและสังคม
(ณรงค์ เส็งประชา. 2538 : 90)

จากแผนภูมิที่ 3 จะเห็นว่า ปัจจัยความเป็นบุคคลส่งผลให้ทั้งบุคคลและสังคม
ณรงค์ เส็งประชา (2538 : 90 -91) ได้อธิบายแผนภูมิที่ 3 ไว้ว่า ปัจจัยส่วนบุคคล
 เป็นคุณลักษณะเฉพาะของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งบางส่วนเป็นสถานภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิด และบาง
 ส่วนเป็นสภาพที่ได้รับการหล่อหลอมจากสถาบันทางสังคม แต่จะมีมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับ
 สถานการณ์ และสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้น ๆ จะเอื้ออำนวย สิ่งเหล่านี้เป็นผลทำให้บุคคลมี
 นิสัย ความรู้ ความสามารถ แรงจูงใจ วิสัยทัศน์ การตัดสินใจ ฯลฯ ที่แตกต่างกัน คุณสมบัติ
 ที่แตกต่างกันนี้ ย่อมส่งผลให้บุคคลมีบทบาทที่แตกต่างกันไปด้วย ส่วนปัจจัยทางสังคมเป็น
 ปัจจัยที่มาจากข้อกำหนดและคาดหวังของสังคมให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่ง หรือมีสถานภาพนั้น
 ๆ ปฏิบัติตาม ซึ่งได้แก่ ข้อตกลง ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย สถาน
 การณ์แวดล้อม ฯลฯ

พระมหาไพสิทธิ์ สัตยาวุธ (2542 : 9) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของบทบาท และ
 สถานภาพ ไว้ว่า ความเป็นบุคคลของคนแต่ละคนนั้น กำหนดได้ด้วย “สถานภาพและบทบาท”
 ที่บุคคลมีอยู่ในสังคม คนแต่ละคนจะแตกต่างกันในทางสังคมด้วยสถานภาพ ซึ่งสถานภาพ
 อาจเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด หรือเป็นสิ่งที่ได้มาในภายหลังด้วยความสามารถ หรือด้วยการ
 เป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคม คน ๆ เดียวอาจมีได้หลายสถานภาพ ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับ
 ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลนั้น ว่ามีมากน้อยเพียงใด และเมื่อบุคคลได้รับสถานภาพ
 ทางสังคมแล้ว สถานภาพจะเป็นตัวกำหนดว่า บุคคลนั้นจะต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร มีหน้าที่
 รับผิดชอบอย่างไรในสังคม การปฏิบัติตามสถานภาพที่ได้มานี้เราเรียกกันว่า “บทบาท”
 บทบาทจึงเปรียบเสมือนตัวละครที่กำหนดให้ผู้แสดงรู้ว่าจะต้องแสดงท่าทางอย่างไรในละคร
 เรื่องนั้น ๆ บทบาทจะเปลี่ยนไปตามสถานภาพของบุคคล เพราะเหตุที่สังคมเป็นที่รวมของ
 สถานภาพ และมนุษย์แต่ละคนก็มีหลายบทบาทในการอยู่ร่วมกัน แต่ละบทบาทของมนุษย์
 จะสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตในการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้น การทำความเข้าใจบทบาทของ
 บุคคลสำคัญบางคน จะเป็นกุญแจที่จะไขให้เราได้เห็นและเข้าใจถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ดำรง
 อยู่ในสังคม รวมทั้งจะช่วยให้เราสามารถวางแผน จัดระเบียบ และพัฒนาการอยู่ร่วมกัน
 ในสังคมให้เกิดความผาสุก และเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไปได้

กล่าวโดยสรุป บทบาทและสถานภาพ มีความสัมพันธ์กันเสมือนเป็นคนละด้านของ
 เหรียญ โดยสถานภาพเป็นตำแหน่งหน้าที่การงานซึ่งกำหนดขึ้นในโครงสร้าง หรือระบบของ
 สังคม ส่วนบทบาทเป็นการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในตำแหน่งที่เขาได้อยู่สังคม
 เจริญก้าวหน้าและพัฒนาไปได้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากความหลากหลายทางบทบาทของบุคคล

2.3 ประเภทของบทบาท

มีผู้รู้ได้จำแนกไว้ดังนี้

บรูม และเซลซ์นิก (Broom and Selznick. 1973 : 36-37) จำแนกประเภทของบทบาทไว้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) หรือบทบาทที่สังคมกำหนด (The Social Prescribed Role) เป็นบทบาทในอุดมคติของสังคมที่มีการกำหนดสิทธิหน้าที่ตามตำแหน่งของสังคมไว้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่ง ๆ ควรกระทำ แต่อาจไม่มีใครทำได้ตามนั้น
2. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (The Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเห็นว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับ ซึ่งอาจไม่เหมือนกับบทบาทในอุดมคติ และอาจแตกต่างกันในแต่ละบุคคล เพราะเกี่ยวข้องกับค่านิยม ทศนคติ บุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล
3. บทบาทที่กระทำจริง (The Actual Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับความคิด ความเชื่อ ความคาดหวัง การรับรู้ และการยอมรับของแต่ละบุคคล ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม รวมถึงความกดดัน และโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ

เดโช สวานานนท์ (2518 : 102-103) แบ่งบทบาทออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. บทบาทที่รัดกุม เป็นบทบาทที่มีข้อกำหนดที่จะต้องปฏิบัติตามที่แน่นอนตายตัว ยืดหยุ่นไม่ได้ เช่น บทบาทของเจ้าบ่าว หรือเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน บทบาทของนายกรัฐมนตรี เป็นต้น พฤติกรรมที่แสดงออกตามบทบาทนั้น ๆ รวมทั้งอำนาจหน้าที่ที่รับผิดชอบ ได้ถูกระบุไว้ชัดเจนในรูปของกฎหมายระเบียบแบบแผน
2. บทบาทที่ยืดหยุ่นได้ เป็นบทบาทที่ยอมให้พฤติกรรมอันสัมพันธ์กับบทบาทนั้นเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสมควร ไม่มีข้อกำหนดตายตัว เช่น บทบาทของบิดามีกำหนดไว้กว้าง ๆ ทั่วไป ส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นถึงฐานะของบิดา ดังนั้น พฤติกรรมของบิดาต่อบุตรอาจจะแปรผันไปได้พอสมควรระหว่างบิดาแต่ละคน

กล่าวโดยสรุป เกี่ยวกับประเภทของบทบาท มี 5 ประเภท คือ บทบาทที่คาดหวัง (Expecting Role) บทบาทที่ถูกคาดหวัง (Expected Role) บทบาทที่รับรู้ (Perceived Role) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) และบทบาทในอุดมคติ (Ideal Role)

2.4 ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา และผู้รู้ได้กล่าวถึงทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทไว้ในแง่มุมที่ต่างกัน ดังที่ โคเฮน (Cohen, 1979 : 8) ได้กล่าวเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาท โดยสังเขปว่า บุคคลอาจแสดงพฤติกรรมที่แท้จริงไม่สอดคล้องกับบทบาทเฉพาะเจาะจงที่สังคมกำหนด ความไม่ตรงกันของบทบาทที่ถูกกำหนดกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้น อาจมีสาเหตุมาจาก 1) บุคคลขาดความเข้าใจในส่วนของบทบาทที่ต้องการ (Lack of Understanding) 2) ความไม่เห็นด้วย (Can not Conform) หรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด และ 3) บุคคลไม่มีความสามารถ (Inability) ที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นงเยาว์ ปิฎกรัษต์ (2532 : 12) ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทตามแนวคิดของ มีด (Mead) พอสรุปได้ว่า บทบาทเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจริง หรือบทบาทที่เป็นจริง ซึ่งจะต้องประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้ 1) การรู้จักตนเองตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย 2) พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้จะต้องมีความเหมาะสมกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง 3) ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นนั้น ควรเป็นแบบอย่างเพื่อการกระทำบางอย่างเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการ และ 4) การประเมินผลการกระทำตามบทบาท สามารถดำเนินการด้วยตนเอง หรือบุคคลอื่น

พระมหาสุวิทย์ คงช่วย (2543 : 7) ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทตามแนวคิดของ ราฟ ลินตัน (Ralph Linton) ว่าทฤษฎีนี้มองบุคคลในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมที่อาศัยบทบาทเป็นตัวเชื่อมในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ความเข้าใจบทบาทและความสามารถในการแสดงบทบาท จะเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของบุคคลผู้ดำรงสถานภาพต่าง ๆ ในสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ตัวเชื่อมระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมมีบทบาทเป็นตัวกำกับ มนุษย์แต่ละคนมีตำแหน่งที่ชัดเจนในการที่จะดำรงตนตามตำแหน่งนั้น มีบรรทัดฐานสังคมคอยควบคุมพฤติกรรม ตัวละครต้องเชื่อฟังผู้กำกับ ปรับตัวให้เข้ากับผู้ชม ต้องสวมบทบาทตัวละครประเภทต่าง ๆ และสุดท้ายต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเฉพาะตนช่วยในการแสดงศักยภาพของตน และทักษะในการแสดงบทบาทเข้าช่วย เป็นรูปแบบ (Style) ของตนในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น

จากทฤษฎีบทบาทดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า บทบาทเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่มีการปฏิสัมพันธ์ต่อกัน บทบาทเป็นสิ่งที่คู่กับหน้าที่และสถานภาพที่บุคคลดำรงอยู่ และจะเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ที่กำหนด

2.5 ความสำคัญของบทบาท

สำหรับกรอบแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของบทบาทนั้น ได้มีนักวิชาการได้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้

สมพงษ์ เกษมสิน (2526 : 54) กล่าวว่า บทบาทมีความสำคัญในการใช้เป็นแนวในการให้สมาชิกของกลุ่มคาดหวังท่าทีจากบทบาทของสมาชิกแต่ละคนได้ สามารถแยกสมาชิกกลุ่มออกจากผู้ที่มีได้เป็นสมาชิกกลุ่มได้ อีกทั้งอาจทำให้เกิดมีการบังคับให้สมาชิกแต่ละคนยอมรับและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของตนอีกด้วย

ภิญโญ สาร (2533 : 259) กล่าวว่า ความสำคัญของบทบาท คือเป็นสิ่งซึ่งผู้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งได้รับการคาดหวังให้เขาทำ บทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นครองอยู่ และหมายความรวมถึงหน้าที่ หรือเงื่อนไขที่บุคคลนั้นครองอยู่

พระมหาไพสิทธิ์ สัตยาธ (2542 : 7) กล่าวว่า “บทบาท” มีความสำคัญ เพราะมนุษย์ทุกคนมีสถานภาพติดตัวที่แตกต่างกันมาตั้งแต่เกิด ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมตามความแตกต่างของครอบครัวที่ให้กำเนิด จากนั้นบุคคลก็อาศัยสถานภาพที่ตนได้รับ ติดต่อกับสัมพันธ์กับบุคคลอื่น รวมทั้งแสวงหาสถานภาพใหม่ให้กับตนเองไปตามบรรทัดฐานที่สังคมได้กำหนดไว้ สังคมจึงเป็นเสมือนที่รวมของสถานภาพของบุคคล และการที่บุคคลในสังคมมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้ ก็เป็นเรื่องของสถานภาพเสียเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น ภิขุสงฆ์ ออกไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน แม้ท่านจะไม่รู้จักใครสักคน แต่ก็สามารถรับอาหารบิณฑบาตได้ ทั้งนี้เพราะทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตามสถานภาพและบรรทัดฐานที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ สถานภาพจึงเป็นตัวกำหนดบทบาท (หน้าที่) ของบุคคลว่า จะต้องปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในสังคมนั้นอย่างไร มันเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ที่จะไขเราให้เข้าใจถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม ส่วนบทบาทของบุคคลนั้นจะเป็นตัวสะท้อนให้เราเข้าใจถึงวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ทั้งสถานภาพและบทบาทจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจพฤติกรรมของบุคคล และสามารถจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า บทบาทมีความสำคัญในการคาดหวัง หรือกำหนดหน้าที่ของบุคคลตามตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง เป็นแนวทางช่วยให้บุคคลนั้นปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามที่ตนและผู้ที่เกี่ยวข้องคาดหวังไว้ ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่งานในหน้าที่ของตนเองและสังคมต่อไปอีกด้วย

3. บทบาทของวัด พระสงฆ์ และเจ้าอาวาส

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า บทบาท เป็นพฤติกรรม หรือหน้าที่ที่บุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ แสดงออกตามปทัสสถานของสังคมที่กำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำซึ่งบุคคลได้แสดงออกตามสถานภาพของตนเอง บทบาทจึงใช้คู่กับสถานภาพอยู่เสมอ เพราะเมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้น ๆ พึงประพฤติ หรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอเป็น 4 ประเด็น คือ บทบาทของวัดในสังคมไทย บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย บทบาทของพระพุทธรูปศาสนากับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และบทบาทของเจ้าอาวาส ตามลำดับดังที่จะกล่าวต่อไป

3.1 บทบาทของวัดในสังคมไทย

กรมการศาสนา (2540 : 23) รายงานว่าวัดมีความผูกพันกับวิถีชีวิต และความ เป็นอยู่ของคนไทยมาช้านาน ถึงแม้ในปัจจุบันสำหรับสังคมเมืองหลวงผู้คนห่างเหินจากวัดกัน มากขึ้น แต่ก็ยังมีวัดอยู่มากมายที่ธำรงบทบาทที่ดั้งเดิมในสังคมไทย พอจำแนกได้

2 ประการดังนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

1. บทบาทในฐานะที่เป็นจิตและวิญญาณของชุมชนและสังคม วัดทำหน้าที่ ในฐานะเป็นผู้หล่อหลอมและยกระดับจิตใจของผู้คนในสังคมให้สูงขึ้น มีคุณธรรมจริยธรรม รักสันติ และสมานสามัคคี ประองคอง รวมทั้งความมีเหตุมีผลในการดำรงชีวิต วัดและพระ พุทธศาสนาได้รังสรรค์ประเด็นนี้อย่างครบถ้วน วัดมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนขัดเกลาใน ด้านศีลธรรม วัดและสถาบันพระพุทธศาสนาจึงเป็นแหล่งกำเนิดของกฎระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรม ปทัสสถาน และวิถีชีวิตของสังคมไทยมาโดยตลอด

2. บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคมสงเคราะห์ชุมชน บทบาทที่สำคัญของวัดในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ได้มีหน้าที่เพียงยกระดับ จิตวิญญาณของชุมชนเท่านั้น แต่เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน สร้างวัฒนธรรมความร่วมมือ ในงานพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ รวมทั้งทำหน้าที่เป็นที่พึ่งพิงอาศัย และให้ความช่วยเหลือ ทั้งด้านสังคมสงเคราะห์และปัญหาทางโรครกภัยไข้เจ็บของร่างกายและจิตใจ

3. บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสงฆ์ในชนบทยังมีหน้าที่เป็นผู้แนะแนวอาชีพต่าง ๆ แก่ชาวบ้านด้วย กล่าวคือ มีวัดจำนวนมากได้เป็นที่ตั้งสหกรณ์หมู่บ้าน ธนาคารข้าว เป็นที่จัดอบรมให้ความรู้ทางด้านเกษตรสมัย ใหม่ และเป็นที่พักผ่อนรับอาชีพต่าง ๆ บทบาทดังกล่าวมีความชัดเจนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 12) กล่าวถึงบทบาทของวัดว่าเป็น ส่วนประกอบที่สำคัญของชุมชนของประเทศไทย กล่าวได้ว่าในอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดเป็น ศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นแหล่งการศึกษาของประชาชน และทำหน้าที่เป็น สถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระศาสนา และพลเมืองที่จะรับผิดชอบสังคม นอกจากนั้นวัดยังมีฐานะเป็น โรงเรียนอีกด้วย แม้ว่าปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะ ลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ บทบาทของวัดยังคงมีอยู่ค่อนข้างมาก คือเรื่องของการพัฒนา ชุมชน การพัฒนาอาชีพ หรือหน่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การรวมกลุ่ม การเป็นหน่วย สังคมสงเคราะห์และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจ ซึ่งยังคงอยู่มีเสื่อมคลายแต่อย่างใด

กล่าวโดยสรุป วัดมีบทบาท 3 ประการ คือ บทบาทในฐานะที่เป็นจิต และ วิญญาณของชุมชนและสังคม บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคมสงเคราะห์ และบทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจ

3.2 บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย

สมพร เทพสิทธิ์ (2538 : 35-36) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ใน สังคมไทยไว้ดังนี้

1. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธา และปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุ และความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม คำ สอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เพื่อยก ระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นสุข มีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง
2. พัฒนาจิตใจของประชาชนด้วยกระบวนการให้การศึกษาอบรม และ ส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสมรรถนะจิตที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคล ครอบครั้ว สังคม และประเทศชาติ
3. ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็ก ก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชน และประชาชนทั่วไป

4. ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยต่อเนื่องยาวนานมาแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนประจำชาติของพุทธศาสนา จิตสำนึกในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบานอยู่เสมอ

5. ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของสังคมและชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน พระสงฆ์จึงควรให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะทำได้ โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำ และการให้กำลังใจ

6. ช่วยแก้ไขปัญหของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ปัญหาของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจ 4 ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์ รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้นิโรธ ทางดับทุกข์ และรู้มรรค วิธีที่จะดับทุกข์

7. ช่วยพัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชน และชาวบ้าน พัฒนาด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ

ประมวล ระเบียบ (2540 : 71 - 82) ได้เสนอบทบาทของพระสงฆ์ไว้ดังนี้

1. พระสงฆ์เป็นผู้สร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ วัตถุประสงค์ของการบวช คือ เพื่อเรียนรู้ ดังนั้น สงฆ์ คือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งควรจะเป็น 3 เรื่องใหญ่ ๆ คือ การเรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ การเรียนรู้สังคม ปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอน และการเรียนรู้ติดต่อสื่อสาร ให้เป็นที่สนใจของผู้คน ให้จับใจผู้คนให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือที่เรียกว่า “อนุศาสนีปาฏิหาริย์” รวมทั้งความสามารถในการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

2. การศึกษาของสงฆ์ควรร่วมกับทางโลกพัฒนาหลักสูตรสำหรับการศึกษาศาสนาของพระสงฆ์

3. พระสงฆ์ควรทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ความสำคัญของวัด คือ การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้น ถ้าวัดเข้มแข็งจะทำให้โครงสร้างของชุมชนเข้มแข็งด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการมีศีลธรรมอันดีงามของ

สมาชิกในชุมชน ถ้าวัดลอยตัวออกจากโครงสร้างของสังคมในชุมชน จะทำให้ชุมชน และสังคมอ่อนแอ และส่งผลให้สถาบันอื่น ๆ รวมทั้งสถาบันทางศาสนาอ่อนแอไปด้วย

4. พระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ทั้งระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา จำนวนกว่า 30,000 โรงเรียน เพราะโรงเรียนเหล่านี้ยังไม่สามารถผลิตคนที่มีความเข้มแข็งทางปัญญาและศีลธรรม ในส่วนที่ยังขาดนี้ หากวัดสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างแท้จริง

5. พระสงฆ์ควรแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เรื่องจากโลกในปัจจุบันมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในสังคมระดับต่าง ๆ พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจว่า ความรุนแรงนั้น หมายถึงอะไร มีขอบเขตแค่ไหน มีที่ประเภท มีสาเหตุอะไรบ้าง มีวิธีป้องกันและแก้ไขอย่างไร วิธีใดได้ผล จะพัฒนาวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้นอย่างไร

6. พระสงฆ์ต้องเป็นผู้นำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อม และวิธีแก้ไขให้ลึกซึ้งเพื่อจะได้สอนประชาชนได้ถูกต้อง และวัดควรเป็นต้นแบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน

7. พระสงฆ์ควรร่วมบริหารจัดการวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคม ตามอุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรร่วมมือกันบริหารจัดการวัดเพื่อประโยชน์การจรโลงพระศาสนาเพื่อสังคมต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545 ง : 7) ได้กล่าวเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ว่า ปัจจุบันพระสงฆ์กลายเป็นตัวแทนของสถาบันทางศาสนา มีบทบาท 2 ประการ ดังนี้

3.2.1 บทบาทหน้าที่ต่อตนเอง กิจที่พระสงฆ์พึงกระทำ คือ การศึกษาเล่าเรียน มี 2 ลักษณะ

ลักษณะที่ 1 คັນถุระ เป็นการศึกษาถึงหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้จนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้ เรียกว่าบทบาทในการศึกษา ซึ่งหมายถึง การเรียนรู้พระไตรปิฎก อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนของพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม หรือการเรียนรู้ถึงศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกกันว่า ศึกษา 3 การศึกษานี้ต้องครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาหลักธรรมภาคปฏิบัติ คือ ศึกษาถึงความถูกต้องทางกาย ทางจิต ทางปัญญา มีความรู้ และความเข้าใจถูกต้อง

ลักษณะที่ 2 วิปัสสนาธุระ หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึง

ทุกขลักษณะ อนิจจาลักษณะ และอนัตตลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายาม จนกว่าจะบรรลุดังพระนิพพาน เรียกว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน ปกครองตน ซึ่งหมายถึง การประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตน และของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำธรรมะและวินัยมาปฏิบัติ เป็นการอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีล รวมถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสัมปชัญญะ การปฏิบัติสมาธิภาวนา หรือเรียกว่า ให้มีพลังเพื่อนำไปใช้ในการกำจัดกิเลส ความเศร้าหมองแห่งจิต และเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาข้างต้น (ปริยัติ) ได้ผล คือการดับทุกข์เป็นขั้น ๆ จนดับได้สิ้นเชิง พัฒนาคุณภาพจิต เสริมสร้างคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิ และการอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระ มองดู และรู้จักเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา เป็นบทบาทในการปกครองบริหารตน และคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

การศึกษาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวก

เป็นผู้ทำหน้าที่แนะนำ เป็นครู เป็นกัลยาณมิตร มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ประสพการณ์ต่อกัน เป็นการศึกษาถึงหลักธรรมและพระวินัย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และการเผยแผ่ เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปลงสังขาร หรือปรินิพพานแล้ว ต่อมาพระสงฆ์ได้ศึกษาจากพระผู้มีพระยามาก มีการท่องจำพระพุทธพจน์สืบต่อกันมา จนถึงสมัยการทำสังคายนา พระไตรปิฎกครั้งที่ 5 ที่ประเทศลังกา พระไตรปิฎกฉบับนี้ก็กลายเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ต่อมามีการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก พระสงฆ์จึงศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎก นับแต่นั้นมา

ปัจจุบันการศึกษาของพระสงฆ์ มีการจัดรูปแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม กรมการศาสนา (2540 : 11) จำแนกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบแรก การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์เอง โดยเฉพาะเป็นอิสระต่างหากจากระบบของรัฐ โดยคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการเองประกอบด้วย

1. การศึกษาที่เรียกว่า “พระปริยัติธรรมแผนกธรรม” ได้แก่

“นักรธรรม” มี 3 ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก เป็นการศึกษาในเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า รวมถึงพระสาวกองค์สำคัญ ๆ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในหัวข้อต่าง ๆ ได้แก่ วินัยและข้ออันทึ่งประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ ศาสนพิธี ที่ว่าด้วยขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และเพื่อเป็นการฝึกฝนในการแสดงธรรม ก็มีวิชาการแต่งกระทู้ ซึ่งเป็นการแต่งขยายพุทธศาสนสุภาษิต เพื่อการแสดงธรรม นอกจากนี้ยังมีการจัดเพื่อให้บุคคลทั่วไปได้ศึกษาด้วย เรียกว่า “ธรรมศึกษา” และมีหลักสูตรเหมือนกับนักรธรรม โดยเปลี่ยนเฉพาะส่วนของวิชาวินัยเท่านั้น

2. การศึกษาที่เรียกว่า “พระปริยัติธรรมแผนกบาลี” ซึ่งเรียกว่า “ประโยค” มีตั้งแต่ประโยค 1 – 9 เป็นการศึกษาภาษาบาลีในเรื่องคำ หลักการของภาษา การแปล การแต่งประโยค เป็นต้น เมื่อผู้เรียนได้ประโยค 3 ขึ้นไป จะเรียกว่า “มหา” (เฉพาะภิกษุ) และถือว่าประโยค 9 คือการศึกษาที่สูงสุดในระบบนี้ ซึ่งปัจจุบันการเทียบความรู้เท่ากับปริญญาตรีในทางโลก

รูปแบบที่ 2 การศึกษาที่มีอยู่ในระบบของรัฐ หรือที่คณะสงฆ์จัดให้ สอดคล้องกับระบบของรัฐ แบ่งเป็น

1. การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ

โดยหน่วยงาน หรือกลุ่มบุคคลในพระศาสนาเป็นผู้จัดดำเนินงาน ได้แก่ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการสถาปนาขึ้นโดยพระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เป็นสถานศึกษาสำหรับภิกษุสงฆ์ สามเณร ซึ่งปัจจุบันได้มีการขยายวิทยาเขตสู่จังหวัดต่าง ๆ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย จังหวัดพะเยา และจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น เป็นการจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรีที่รวมหลักสูตร ทั้งวิชาการทางโลก และทางธรรมเข้าด้วยกัน การศึกษาที่รัฐกำหนดขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6) โดยจัดหลักสูตรที่ร่วมกันระหว่างวิชาสามัญกับวิชาพุทธศาสนา โดยยกเว้นวิชาพลศึกษาและเพิ่มวิชาธรรมะ วินัย ภาษาบาลี แทน

2. การศึกษาในระบบของรัฐ ซึ่งหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลจัดให้แก่ภิกษุสงฆ์ สามเณร ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่ซึ่งปัจจุบันมหาเถรสมาคมอนุญาตให้ศึกษาได้เฉพาะมัธยมศึกษาตอนต้นเท่านั้น นอกจากนี้ในปัจจุบันมีการจัดเพื่อสามเณรในโครงการพระธรรมจาริก

รูปแบบที่ 3 การศึกษาที่วัดจัดขึ้นเป็นอิสระ จากระบบคณะสงฆ์และระบบรัฐ เช่น จิตตภาวันวิทยาลัย โรงเรียนอภิธรรม เป็นต้น เป็นการจัดการศึกษาที่เปิดอิสระของแต่ละสำนัก

3.2.2 บทบาทและหน้าที่ต่อผู้อื่น บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อผู้อื่นหรือต่อสังคมนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความผูกพันในด้านความเป็นอยู่ ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในประยูทฺธ ปยุตโต (2513 : 15) ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสอนและเตือนพระสงฆ์ให้ระลึกเสมอ

“ ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมาก แก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริสุทธ์ บริบูรณ์แก่พราหมณ์ และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด ”

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นว่าพระพุทธองค์ ทรงกำหนดบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อผู้อื่น หรือผู้มีอุปการะคุณทั้งหลายว่า ตนจะต้องเป็นผู้เผยแผ่ประกาศศาสนา ประกาศธรรมสู่สาธารณชนในรูปแบบต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุปบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย มี 2 ประการ คือ บทบาทหน้าที่ต่อตนเอง คือการศึกษาให้ถ่องแท้ในแก่นพระศาสนา และบทบาทหน้าที่ต่อผู้อื่น คือ การเผยแผ่พระศาสนาให้ศาสนิกชนได้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

3.3 บทบาทของพระพุทธศาสนากับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 ข : 4) ได้รายงานถึงบทบาทของพระพุทธศาสนากับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ไว้ว่าในอดีตบทบาทของศาสนากับการศึกษามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาโดยตลอด เดิมนั้น การศึกษาและพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องเดียวกันที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด กัน วัดก็คือ โรงเรียนและโรงเรียนก็คือวัด ภิกษุสงฆ์สามเณรก็คือครู และครูก็คือ พระ ปัจจุบันสถาบันศาสนาและการศึกษาเริ่มแยกออกจากกันความสัมพันธ์ซึ่งเคยมีอยู่เดิมกลับลดน้อยลงอย่างน่าเป็นห่วงส่งผลถึงคุณธรรมจริยธรรมซึ่งควรจะมีในเยาวชนของชาติลดลงเช่นกัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มาตรา 81 ได้กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ชัดเจนว่า การจัดการศึกษาอบรมต้องให้เกิด

ความรู้คู่คุณธรรม ดังนั้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงได้บัญญัติไว้ชัดเจน เช่นเดียวกันว่าการจัดการศึกษา เป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม ส่วนสาระของการเรียนรู้ในมาตรา 23 มาตรา 24 บัญญัติไว้ชัดเจนว่าให้มีการปลูกฝังคุณธรรมไว้ในทุกวิชา ฉะนั้น ต่อไปนี้ในเรื่องคุณธรรมจะปรากฏแทรกเข้าไปในทุกวิชาซึ่ง ขณะนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ทำการศึกษาวิจัยหลากหลาย โดยเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทเรื่องการเรียนการสอนของสถาบันพระพุทธศาสนาการเรียนการสอนของสถาบันศาสนาอื่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อพิจารณาว่าวิธีการจัดการเรียนการสอนใดที่จะมีประสิทธิภาพเหมาะสมกับสังคมไทย และก่อให้เกิดการเรียนรู้ของผู้เรียนมากที่สุด ซึ่งต้องใช้เวลาและความเข้าใจกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาก เพราะเป็นเรื่องยากและละเอียดอ่อน ในอนาคตนั้น วัด คือ หน่วยปฏิบัติที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา ดังนั้น โดยนัยของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ วัดจะมีบทบาทเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. วัดกลับมาทำหน้าที่เป็น โรงเรียน เพราะวัด คือ โรงเรียนจัดการเรียนการสอนโดยระบบโรงเรียน
2. วัด คือ ศูนย์การเรียนรู้ที่สามารถให้ความรู้วิชาศีลธรรมจริยธรรมทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติ ครู คือพระ หรือพระอาจเป็นครู โดยไปสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียนได้
3. วัด คือ แหล่งเรียนรู้ที่ให้ความรู้แก่ผู้เรียนทุกเพศทุกวัย ซึ่งเรียกว่าเป็นการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

ลักษณะการดำเนินงานเหล่านี้ วัดและพระสงฆ์ที่ปฏิบัติคืออยู่แล้ว ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนเอนกประการ แต่เพื่อส่งเสริมให้การดำเนินงานดังกล่าวเข้มแข็งยิ่งขึ้น และมีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนรวมทั้งสิทธิที่จะได้รับเช่นเดียวกับการจัดการศึกษาของฆราวาส ในมาตรา 2 และมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จึงได้บัญญัติชัดเจนว่าให้บุคคล สถาบันศาสนา มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี และมีสิทธิที่จะได้รับการอุดหนุนจากรัฐสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีกลุ่มเป้าหมายผู้เรียนของวัดคือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร เด็ก และเยาวชนผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไปจากรัฐ

นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 ง : 7) ได้รายงานบทบาทของสถาบันศาสนากับการพัฒนาสังคมไทยไว้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้พลิกบทบาทในเรื่องของการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ให้ทุกส่วน

ได้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการบูรณาการเข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยเพื่อให้คนไทยเป็นคนดีเก่งและมีความสุขมากกว่าในอดีตที่ผ่านมาความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดไว้อย่างหนักแน่นและชัดเจนว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

กล่าวโดยสรุป ในบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินี้ ได้กล่าวเกี่ยวกับการพัฒนาคนให้มีความรู้คู่คุณธรรม ไว้ว่า วัดและคณะสงฆ์เป็นองค์กรที่มีบทบาทมากองค์กรหนึ่งในการร่วมจัดการศึกษาของชาติ เพื่อให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

3.4 บทบาทของเจ้าอาวาส

3.4.1 ความหมายของเจ้าอาวาส

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
 กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 402) ได้ให้ความหมายโดยสรุปจากกฎหมายแพ่งศรัทธา ฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ไว้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับวัด มีคุณสมบัติทั่วไปดังนี้ 1) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง 2) มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง 3) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย 4) เป็นผู้ฉลาด มีความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ 5) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ 6) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน และ 7) ไม่เคยถูกถอดถอน หรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

กรมการศาสนา (2542 ก : 2) ได้นิยามความหมายของตำแหน่ง เจ้าอาวาส หมายถึง พระสังฆาธิการระดับวัด เป็นผู้นำและมีหน้าที่บริหารกิจการต่าง ๆ ของวัด ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของวัด

บุญช่วย จันท์เฮ้า (2544 : 91) ได้ให้นิยามไว้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระสังฆาธิการระดับวัด มีหน้าที่เป็นผู้นำ ผู้ปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแล แนะนำสั่งสอน ภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้อยู่ศีลธรรมอันดีมีความสมัครสมานสามัคคีปรองดองกันและร่วมกันปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนินกิจกรรม โครงการต่าง ๆ

เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางชุมชนในการให้การศึกษา อบรมศีลธรรม จริยธรรม ภาวนาธรรม คือ วิปัสสนากรรมฐานแก่ชุมชน และสาธุชนอย่างแท้จริง

พระมหาทนงชัย บูรณพิสุทธิ (2545 : 44) กล่าวถึงความหมายของ เจ้าอาวาสในพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ (Budsir) ว่าเป็นคำที่แปลมาจากภาษาบาลีว่า “อวาสิโก” คำว่า อวาสิโก นี้ตามศัพท์แปลว่า ภิกษุผู้อยู่ในอาวาส หรือภิกษุเจ้าถิ่น ซึ่งหมายถึง ภิกษุที่อยู่ในวัดนั้น ๆ แต่จะแปลว่าเจ้าอาวาสก็ได้ แต่แม้ว่าจะแปลเช่นนั้น ก็มีความหมายเดียวกันนี้ ดังนั้น คำว่า เจ้าอาวาสที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จึงหมายถึงภิกษุที่อยู่ในอาวาส หรือภิกษุเจ้าถิ่นที่อาศัยอยู่ในวัดนั้น ๆ ซึ่งแตกต่างจากความหมายปัจจุบัน ที่หมายถึงพระภิกษุที่ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ซึ่งได้รับแต่งตั้งโดยถูกต้อง ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาวาสมาคม

สรุปได้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่ง พระสังฆาธิการระดับวัด เป็นผู้มีความสมบูรณ์ดีและความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ มีหน้าที่เป็นผู้ปกครองบุคลากรภายในวัด และเป็นผู้นำในการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อให้วัด สามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนตามบทบาทที่สังคมคาดหวัง

3.4.2 คุณลักษณะและคุณธรรมของเจ้าอาวาส

ตำแหน่งเจ้าอาวาส เป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญเพราะเป็นผู้ควบคุมดูแลกิจการภายในวัดทั้งหมด และเป็นผู้นำสงฆ์ ต้องดูแลพระภิกษุสงฆ์ในวัดไม่ให้ประพฤติเสื่อมเสีย อีกทั้งยังต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอกด้วย ดังที่ บุญช่วย จันทร์เหาะ (2544 : 84) ได้กล่าวว่าเจ้าอาวาสต้องมีความรับผิดชอบสูง เพราะความเสื่อม หรือความเจริญของวัดขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบในหน้าที่ของเจ้าอาวาสเป็นประการสำคัญ พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงแสดงคุณลักษณะและคุณธรรมของเจ้าอาวาสหลายประการดังปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต เล่มที่ 22 ข้อ 231 ถึง 235 (อ้างถึงใน กระทรวงศึกษาธิการ. 2525 : 238 - 243) ดังนี้

1. อวาสิกธรรม 5 คือ คุณสมบัติของเจ้าอาวาสหมวดที่หนึ่งประเภทที่ควรยกย่อง ได้แก่ (1) ถึงพร้อมด้วยมารยาทและวัตร (2) เป็นพหูสูต ทรงความรู้ (3) เป็นผู้ปฏิบัติขัดเกลา ยินดีในความสงบ ยินดีในกัลยาณธรรม (4) มีวาจางาม รู้จักพูด รู้จักเจรจาให้เกิดผลดี และ (5) มีปัญญาเฉลียวฉลาด

2. ปิยธรรม คือ คุณสมบัติ หรือคุณธรรมของเจ้าอาวาสประเภทที่เป็นที่รัก

ที่ชอบใจ ที่เคารพ และสรรเสริญของเพื่อนภิกษุสามเณรผู้ประพาศพรหมจรรย์ร่วมกัน ได้แก่

- (1) มีศีลสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ประพาศเครื่องครัดในสิกขาบททั้งหลาย
- (2) เป็นพหูสูต ทรงความรู้ รู้แจ้งในกัลยาณธรรมด้วยทิวอันบริสุทธิ์
- (3) มีวาจางาม รู้จักพูดมีวาทศิลป์ดี
- (4) ได้คล่องแคล่วในฉานสี่ สำหรับอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และ
- (5) บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

3. โสภณธรรม คือ คุณธรรมของเจ้าอาวาสประเภททำวัตรให้งาม ได้แก่

- (1) มีศีลสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ประพาศเครื่องครัดในสิกขาบททั้งหลาย
- (2) เป็นพหูสูต ทรงความรู้ รู้แจ้งในกัลยาณธรรมด้วยทิวอันบริสุทธิ์
- (3) มีวาจางาม รู้จักพูดมีวาทศิลป์ดี
- (4) สามารถกล่าวธรรมมีกถา ให้ผู้มาหาเห็นแจ่มชัด ยอมรับไปปฏิบัติ เข้าใจให้แก่ล้าและเบิกบานใจ และ
- (5) ได้คล่องแคล่วในฉานสี่ ที่เป็นเครื่องอยู่สุขสบายในปัจจุบัน

4. อุปการธรรม คือ คุณธรรมของเจ้าอาวาสประเภทมีอุปการะมากแก่วัด

- (1) มีศีลสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ประพาศเครื่องครัดในสิกขาบททั้งหลาย
- (2) เป็นพหูสูต ทรงความรู้ รู้แจ้งในกัลยาณธรรมด้วยทิวอันบริสุทธิ์
- (3) รู้จักปฏิบัติสังฆกรรมเสนาสนะ และสิ่งของที่ชำรุดหักพัง
- (4) เมื่อมีสงฆ์หมู่ใหญ่มาจากต่างแคว้น ขวนขวายบอกชาวบ้านผู้ปรารถนาไว้ให้ทำบุญ และ
- (5) ได้คล่องแคล่วในฉานสี่ที่เป็นเครื่องอยู่สุขสบายในปัจจุบัน

5. กรุณาธรรม คือ คุณธรรมของเจ้าอาวาสประเภทอนุเคราะห์กุลหัสถ์

- (1) ชักนำกุลหัสถ์ให้ถือปฏิบัติในอริศีล
- (2) ยังกุลหัสถ์ให้ตั้งอยู่ในธรรมทัสนะ คือ รู้เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม
- (3) เมื่อกุลหัสถ์เจ็บไข้ไปเยี่ยมให้สติให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นเบื้องหน้า
- (4) เมื่อมีสงฆ์หมู่ใหญ่มาจากต่างถิ่นต่างแคว้น ขวนขวายบอกชาวบ้านผู้ปรารถนาไว้ให้มาทำบุญ และ
- (5) เขาถวายโภชนาใด ๆ จะเลว หรือดี ก็ฉันด้วยตนเอง ไม่ยังศรัทธาให้หมดไป

นอกจากนั้น พระพุทธเจ้ายังตรัสถึงคุณสมบัติ หรือคุณธรรมที่ทำให้เจ้าอาวาสดี เลว ตกต่ำ และไม่ตกต่ำ คุณลักษณะที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ของเจ้าอาวาสไว้หลายประการ เช่น คุณสมบัติฝ่ายที่ไม่ดีไม่พึงประสงค์ของเจ้าอาวาส ได้แก่ ไม่ใคร่ครวญ ไม่พิจารณาก่อนแล้วสรรเสริญผู้ควรตำหนิ ตำหนิผู้ผู้ควรสรรเสริญ แสดงความเลื่อมใสให้ปรากฏในที่อื่นไม่ควรเลื่อมใส แสดงความไม่เลื่อมใสให้ปรากฏในที่อื่นที่ควรเลื่อมใส ยังศรัทธาให้ตกไป เป็นต้น ส่วนฝ่ายที่ดีที่พึงประสงค์นั้น ครัสไว้โดยนัยอันตรงกันข้าม และคุณธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เจ้าอาวาสทุกรูปควรมี คือ (1) ไม่ถึงพร้อมด้วยฉันทาคติ (2) ไม่ถึงพร้อมด้วยโทสาคติ (3) ไม่ถึงพร้อมด้วยโมหาคติ (4) ไม่ถึงพร้อมด้วยภยาคติ และ (5) ไม่ใช่

สอยของสงฆ์คัจฉาของส่วนตัว ดังนั้น เจ้าอาวาสต้องมีคุณธรรมหลายประการ ได้แก่ อาวาสสิก
 ธรรม ปิยธรรม โสภณธรรม อุปการธรรม กรุณาธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ข้างต้น

3.4.3 คุณสมบัติของเจ้าอาวาส

กฎหมายตราสามศก ฉบับที่ 16 (พ.ศ. 2535) ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอน
 พระสังฆาธิการ ได้ให้นิยามของพระสังฆาธิการไว้ในข้อ 4 ว่า พระสังฆาธิการ หมายถึง
 พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ดังต่อไปนี้

- 1) เจ้าคณะใหญ่
- 2) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- 3) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- 4) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- 5) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- 6) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส

ดังนั้น เจ้าอาวาส จึงเป็นพระสังฆาธิการ โดยกฎหมายตราสามศกได้กำหนด
 คุณสมบัติของพระสังฆาธิการ ไว้ในข้อ 6 ของกฎหมายตราสามศกฉบับนี้ ความว่า พระภิกษุ
 ผู้จะดำรงตำแหน่งตามความในข้อ 4 ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปดังนี้

- 1) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
- 2) มีความรู้ความสามารถสมควรแก่ตำแหน่ง
- 3) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
- 4) เป็นผู้ฉลาดมีความสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
- 5) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือน
 ไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นโรคฉุน โรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
- 6) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
- 7) ไม่เคยถูกถอดถอน หรือปลดจากตำแหน่ง เพราะความผิดมาก่อน

นอกจากนี้ ในข้อ 25 ของกฎหมายตราสามศกฉบับนี้ยังได้บัญญัติคุณสมบัติ
 เฉพาะของพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีก 2 ประการ คือ
 มีพรรษาพ้น 5 และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น

กล่าวโดยสรุป เจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นผู้แทนของวัดในกิจการ
 ทั่วไป มีคุณสมบัติทั่วไป 6 ประการ และมีคุณสมบัติเฉพาะอีก 2 ประการ

3.4.4 บทบาทของเจ้าอาวาส

แม้ว่าแท้ที่จริงแล้ว เจ้าอาวาสก็คือ พระสงฆ์ที่มีบทบาทที่ถูกกำหนดโดย พระธรรมวินัยเป็นหลัก นอกเหนือจากการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยแล้ว ก็จัดว่าเป็นบทบาทเสริม แต่เจ้าอาวาสเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับวัด มีบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ในกฎหมาย กล่าวคือ มีบทบาทและภารกิจตามหน้าที่ และอำนาจของเจ้าอาวาส ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม รายละเอียดปรากฏดังต่อไปนี้

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (2505 : 6) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของ เจ้าอาวาส ไว้ในมาตรา 37 เป็น 4 ประการ ดังนี้ ประการแรก บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ และ ศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ประการที่ 2 ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และ คฤหัสถ์ที่มีอยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ประการที่ 3 เป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ และประการสุดท้าย ให้ความสะดวก ตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล **วิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**

ส่วนอำนาจของเจ้าอาวาสนั้น ในมาตรา 38 ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้กล่าวถึงอำนาจของเจ้าอาวาสว่า มี 3 ประการ คือ ประการแรก ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ ซึ่งมีได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด ประการที่ 2 สั่งให้บรรพชิต และ คฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด และประการสุดท้าย สั่งให้ บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บน หรือ ให้ขอมาโทษ ในเมื่อบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ในวัดนั้น ประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่ง โดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (2541 : 1-6) ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ ของคณะสงฆ์ทุกระดับ ไว้ในข้อ 2 ว่ามีอำนาจหน้าที่ “ ควบคุมและส่งเสริมการรักษา ความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา สาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี ”

กล่าวโดยสรุป เจ้าอาวาส เป็นพระสังฆาธิการระดับวัด มีบทบาทหน้าที่ ตามภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ คือ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ สาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

4. ภารกิจของเจ้าอาวาส

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด ตามขอบข่ายภารกิจของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 23 กฎหมาย 3 ฉบับนี้ได้ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการตามภารกิจของคณะสงฆ์ 6 ด้าน ดังนั้น เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด จึงมีผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการวัด และปฏิบัติภารกิจดังกล่าวให้บรรลุเป้าหมาย เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอภารกิจของเจ้าอาวาสแต่ละด้านอย่างละเอียด ดังที่จะกล่าวต่อไป

4.1 ด้านการปกครอง

การที่จะเข้าใจถึงภารกิจด้านการปกครองได้ดั่งนั้น จำเป็นจะต้องศึกษาถึงการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา และการปกครองสงฆ์ในช่วงปฐมโพธิกาล เพราะจะทำให้ทราบถึงความ เป็นมา และมีมโนทัศน์ที่เชื่อมโยงกับการบริหารจัดการวัดด้านการปกครองตามนัยของพระราช บัญญัติคณะสงฆ์สองฉบับที่ใช้ในปัจจุบัน

การปกครองในสมัยพุทธกาลไม่มีความซับซ้อนมากนัก ดังที่ พระมหาทณงชัย บุรณพิสุทธ์ (2545 : 33 -34) ได้กล่าวว่า หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิ ญาณเป็นพระพุทธเจ้า และทรงประกาศพระพุทธศาสนาให้เจริญแพร่หลายหยั่งรากลึกลงใน สังคมชุมชนในขณะนั้น จนมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสหันมายอมรับนับถือและอุทิศตนเข้ามาบวชใน พระพุทธศาสนากันเป็นจำนวนมากนับตั้งแต่ยากจนจนถึงกษัตริย์ บุคคลเหล่านี้เมื่อเข้า มาบวชในพระพุทธศาสนาจะดำรงฐานะเป็นพระภิกษุสงฆ์เสมอกันหมด มิได้มีการแบ่งแยก ชนชั้นวรรณะ แม้ผู้ใดมิได้เข้ามาบวชแต่ดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมอันเป็นแบบอย่างแห่ง การดำเนินชีวิตอันประเสริฐนี้ ก็จะไม่ยึดติดอยู่กับระบบชนชั้นวรรณะอย่างมกมาย แต่จะยึด หลักธรรมาธิปไตยเป็นสิ่งสำคัญ อันเป็นเหตุผลให้บุคคลทุกชนชั้นวรรณะในสังคมอยู่ร่วมกัน ได้อย่างสงบสุข นับเป็นการทำลายกำแพงแห่งวรรณะ หรือระบบชนชั้นขณะนั้นลงได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูประบบสังคมให้ดำเนินไปตามหลัก การแห่งพุทธธรรมโดยยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นพื้นฐาน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าด้วยพระวิริยา ธิคุณอันบริสุทธ์ พระปัญญาธิคุณอันเฉียบแหลม พระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่ พระพุทธเจ้าทรง สามารถสถาปนาหลักคำสอนของพระองค์ให้หยั่งรากลึกและเจริญงอกงามอย่างมั่นคงลงใน ท่ามกลางสังคมซึ่งขณะนั้นมีความแตกต่างทางสังคมสูงได้อย่างเป็นผลสำเร็จยิ่ง

ในระยะแรกพระสงฆ์สาวกยังมีจำนวนน้อยและท่านเหล่านั้นล้วนเป็นผู้หาอาวาสมิได้แล้ว ปัญหาต่าง ๆ จึงมีไม่มาก ต่อมาเมื่อมีวัดเกิดขึ้นและมีพระภิกษุสงฆ์จำนวนมากขึ้นตามลำดับ พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์จำพรรษาอยู่ประจำที่ตลอดสามเดือนในฤดูฝน เมื่อมีการร่วมกันเป็นหมู่คณะเกิดขึ้น ประกอบกับพระภิกษุสงฆ์ก็มีทั้งที่เป็นพระอริยบุคคลและปวชน ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นมากมาย ระเบียบวินัยก็เริ่มหย่อนยาน ความสลับซับซ้อน ความขาดระเบียบก็เริ่มปรากฏขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อมีปัญหากรณีต่าง ๆ เกิดขึ้นพระพุทธเจ้าก็ทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบสวนถึงมูลเหตุที่แน่ชัดและผู้ที่ก่อปัญหาก็ยอมรับด้วยดีในความรับผิดชอบที่ตนกระทำแล้ว พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยในท่ามกลางหมู่พระสงฆ์สาวกเป็นกรณี ๆ ไป พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติทั้งหมดจะเป็นธรรมเนียมในการปกครองพระสงฆ์ ต่อไป (พระมหาทณงชัย บุรณพิสุทธิ์. 2545 : 35)

อย่างไรก็ตาม แม้ในสมัยพุทธกาลจะไม่มี การแต่งตั้งเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะ การปกครองต่าง ๆ แต่ภายในวัดก็มีความเป็นอยู่อย่างเป็นระบบเพราะมีระเบียบแบบแผนที่ดี เช่น ระบบการถือนิสสัย ที่พระภิกษุเมื่ออุปสมบทแล้วต้องถือนิสสัยอยู่ในสำนักของอุปัชฌาย์ อาจารย์ เพื่อฝึกฝนอบรมตนเอง ได้ปรนนิบัติและเรียนรู้จากท่านจนกว่าจะครบ 5 พรรษา จึงจะพ้นจากการถือนิสสัย เรียกว่า นิสัยมุตตะ ระเบียบบการปฏิบัติตามหลักอุปัชฌาย์วัตร อาจารย์วัตร สัทธินารีวัตร อันเตวาสิกวัตร และระบบการเคารพกันตามพรรษาแห่งการถือบวช คือ ภิกษุผู้บวชใหม่ต้องเคารพผู้ปานกลาง และผู้เฒ่า ตามลำดับ เป็นต้น ระบบต่าง ๆ เหล่านี้อาจเรียกว่าเป็นระบบความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ก็ได้ เพราะเป็นระบบการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันของผู้ที่มีความสัมพันธ์กันที่อยู่ในวัดเดียวกันในฐานะอุปัชฌาย์ อาจารย์ สัทธินารีอันเตวาสิก ของกันและกัน ซึ่งต้องปฏิบัติต่อกันโดยเอื้อเฟื้อ โดยธรรม โดยวินัย นอกจากปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลด้วยกันแล้ว ในด้านวัตถุสิ่งของและกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดก็มีธรรมเนียมการปฏิบัติและการแบ่งหน้าที่กัน โดยอิงอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก เช่น การสมมติภิกษุให้เป็นเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์ คือ คณะสงฆ์ในวัดสมมติ หรือแต่งตั้งพระภิกษุภายในวัดให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจการของส่วนรวมในวัด (พระมหาทณงชัย บุรณพิสุทธิ์. 2545 : 42)

กล่าวโดยสรุปการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ไม่มี การแต่งตั้งเจ้าอาวาส เป็นผู้ปกครอง แต่จะอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก และระบบการถือนิสสัย เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมสงฆ์ในสมัยนั้นมีสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย และเป็น ที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และประชาชน โดยทั่วไป

4.1.1 ความหมาย

กรมการศาสนา (2535 : 4) ได้ให้ความหมายภารกิจนี้ไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

บุญช่วย จันทร์เส้า (2544 : 91) ได้ให้ความหมายภารกิจของเจ้าอาวาสด้านนี้ไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การช่วยบำบัดทุกข์ และบำรุงสุขบรรพชิต (พระภิกษุสามเณร) และคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัด (ศิษย์วัด คณงานวัด คนที่มาอาศัยชั่วคราวชั่วคราว) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ้วพานเป็นการสร้างบริษัทและบริวารให้เกิดมีแก่เจ้าอาวาส

4.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการปกครอง

ในสมัยพุทธกาลการปกครองสงฆ์ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนัก และคณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสถานะการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของประชาชนเช่นปัจจุบัน เพราะพุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้งและทำหายุทธศาสตร์ความเชื่อในจารีตเดิมของศาสนาพราหมณ์ เจตจำนงในการออกบวชเกิดจากความเบื่อหน่ายและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก แต่โดยเนื้อแท้ การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตย และเป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระวินัย พระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์มีหน้าที่ปกครองสาธุศิษย์ของตน แต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ย่อมเป็นใหญ่ไม่เลือกที่จะเป็นอาจารย์ หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องประชุมสงฆ์ และถือนติเอกฉันทเป็นหลัก เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังไม่มากนัก ความเสื่อมอันเกิดจากข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกพระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทอยู่เนื่อง ๆ มีเพียงกลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์ หลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ปกครองรัฐให้ออกกฎหมายบังคับสั่งมณฑล ฝ่ายอาณาจักร มีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว (คณินนิตย และสุบรรณ จันทบุตร. 2545 : 17)

ปัจจุบันการปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ไว้ในมาตรา 20 ว่า คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม และมาตรา 20 ทวิ ได้แบ่งลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ เป็นการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์. 2535 : 9) โดยในพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้แบ่งสายบังคับบัญชาโดยมีลำดับชั้นของการปกครอง ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 4

สมเด็จพระสังฆราช

แผนภูมิที่ 4 ลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

(กรมการศาสนา. 2539 : 9)

เพื่อให้การบริหารการปกครองวัดเป็นไปด้วยดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (2505 : 13-14) ได้กำหนดให้แต่ละวัดมีพระภิกษุดำรงตำแหน่งบริหารปกครองคณะสงฆ์ภายในวัด ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยในมาตรา 36 – 37 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้ ดำเนินการปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณรที่อยู่ในวัด ให้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม การดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงามภายในวัด การปกครองและสอดส่องให้

กฤหัสถ์ที่มาพำนักอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามระเบียบต่าง ๆ ของวัดด้วยดี การดำเนินการบริหาร วัดในรูปคณะกรรมการ การบริหารวัดประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การกำหนดโครงสร้างระบบการบริหารงานในวัดอย่างชัดเจน การประสานงานแต่ละฝ่ายเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารงานได้ดำเนินการแบบมีส่วนร่วมโดยทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำ นอกจากนั้น ในมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ยังได้บัญญัติอำนาจของเจ้าอาวาสให้สามารถสั่งบรรพชิต หรือกฤหัสถ์ทำงานตามคำสั่งของเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย

ในส่วนของการปกครองสงฆ์นั้น พระมหาทนงชัย นุรณพิสุทธิ์ (2545 : 49) กล่าวไว้ว่า วัดแต่ละวัดนอกจากจะจัดการปกครองโดยมีกฎ ระเบียบ กติกา เฉพาะของแต่ละวัดแล้ว ยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครองแห่งราชอาณาจักร และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่น กฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดแย้งต่อหลักการแห่งพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

การปกครองสงฆ์เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระวินัย ในที่นี้จึงได้อธิบาย ความหมายของพระวินัย และอาบัติ ดังที่กรมการศาสนา (2535 : 5-10) ได้กล่าวไว้ดังนี้

พระวินัย หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือแบบแผนข้อบังคับสำหรับ ภิกษุสงฆ์ วินัยนั้น โดยตรง ได้แก่ระเบียบ หรือกฎข้อบังคับสำหรับเป็นเครื่องบริหารหมู่คณะ ให้มีระเบียบได้ระดับกัน ถ้าหมู่ไหนไม่มีระเบียบ หมู่นั้นก็จะเป็นแก่งแย่งกัน ตั้งแต่นับแต่ การทำกิจต่าง ๆ ก็มักไม่มีความพร้อมเพรียงกัน ยิ่งกว่านั้น ผู้มีกำลังมากก็ข่มเหงผู้มีกำลัง น้อยกว่า เป็นต้น วินัย โดยอ้อมก็คือ ศีลของภิกษุนั้นเอง แต่เป็นศีลที่รักษาอย่างเคร่งครัด สัจจะระวาง ไม่ก้าวล่วงสิกขาบท แม้เล็กน้อย เมื่อภิกษุประพฤติถูกทางแล้ว ย่อมทำตนให้เป็น ผู้มีมารยาทงาม แม้จะเข้าไปในหมู่ภิกษุผู้มีศีล ก็อาจไม่สะทกสะท้าน ทั้งไม่ถูกจับกุมลงโทษ หรือถูกติเตียนมีแต่จะได้รับการสรรเสริญ รวมทั้งเป็นปัจจัยให้บำเพ็ญคุณธรรมที่ยิ่งขึ้นไปอีก

อาบัติ หมายถึง กิริยาที่ล่วงละเมิดในข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามมี 7 อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต โทษของอาบัตินี้มีดังนี้

1. ปาราชิก มีโทษอย่างหนักทำให้ผู้ละเมิดต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที เป็นนอกเถียงมา กล่าวคือ แก้ไขไม่ได้ ต้องหาลาสิกขาจากเพศบรรพชิตอย่างเด็ดขาดเท่านั้น

2. สังฆาติเสส มีโทษอย่างกลาง เป็นเสตกิจฉา กล่าวคือ แก้ได้ด้วย การอยู่กรรม

3. อุลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ และทุพภาสิต ทั้ง 5 อย่างนี้ มีโทษอย่างเบา เป็นเสตกิจฉา กล่าวคือ แก้ไขได้ด้วยการแสดงคืนต่อหน้าด้วยกัน

ในส่วนของการปกครองบุคลากรภายในวัดที่นอกเหนือจากภิกษุสงฆ์ สามเณร ซึ่งได้แก่ ศิษย์วัด แม่ชี คนงาน รวมทั้งฆราวาสผู้อาศัยในวัดคนอื่น ๆ เจ้าอาวาสจะมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัด เพื่อช่วยกันดูแลรักษาและพัฒนาวัดให้เกิด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น โดยการแต่งตั้งประชาชนในชุมชน หรือหมู่บ้านมาร่วมเป็น คณะกรรมการ และกระจายอำนาจหน้าที่เพื่อช่วยกันดูแลและพัฒนาวัด บุคลากรทั้งหมดที่มีอยู่ ภายในวัด รวมทั้งคณะกรรมการบริหารวัด ล้วนมีความสำคัญเพราะต่างก็มีส่วนรับผิดชอบต่อ กิจการของวัด และมีส่วนทำให้วัดก้าวหน้า หรือตกต่ำได้เช่นกัน แต่หากช่วยกันบริหารวัด โดยปฏิบัติตามระเบียบที่ได้วางไว้ หมั่นปรักษาหรือเกี่ยวกับกิจการของวัดเพื่อปรับให้เข้ากับ ความต้องการของส่วนรวมก็จะทำให้ภารกิจของวัดประสบความสำเร็จได้ (พระมหาทองชัย บวรณพิสุทธิ. 2545 : 51)

จะเห็นได้ว่า เมื่อกาลเวลาผ่านไปก็ย่อมมีสภาพต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วย ฉะนั้น ภารกิจของเจ้าอาวาสในการปกครองวัดในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันก็ย่อมจะต้องมี ความแตกต่างกันไปเป็นธรรมดา เพราะวัดจำเป็นต้องปรับตัวให้เหมาะสมทันต่อยุคสมัย และ สภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของภารกิจที่ปรับเปลี่ยนมิได้เป็นไป ทั้งหมดโดยสิ้นเชิงเสียทีเดียว เป็นแต่เพียงปรับรูปแบบวิธีการบางอย่างเพื่อให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ถึงอย่างนั้นก็ยังยึดหลักการ แนวทาง และเจตนารมณ์ แห่งพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุป บทบาทภารกิจในการบริหารจัดการวัดด้านการปกครอง

ในปัจจุบัน นอกจากเจ้าอาวาสจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง และกฎหมาย คณะสงฆ์ เป็นต้นแล้ว สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่นคงของวัด การพัฒนาวัด ให้มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยคุณประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชน และสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้น ได้ต้องอาศัยกลไกการบริหารจัดการอย่างมีระบบ และต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง

4.2.1 ความหมาย

กรมการศาสนา (2540 : 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรม หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้สาสนาขยาย และประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำมาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัด หรือภิกษุสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรม หรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัด และนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นนิยามที่สอดคล้องกับที่ พระธรรมกิตติวงศ์ (2546 : 31) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรม หมายถึง การสอนกรรมฐาน การสอนจริยธรรมแก่เด็ก ๆ และชาวบ้านทั่วไปนั่นเอง

Rajabhat Mahasarakham University

4.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนาธรรม

บุญศรี พานะจิตต์ (2545: 21) กล่าวว่า การประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของภิกษุสงฆ์ งานเผยแผ่ที่ภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันมีดังนี้

1. งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมดำเนินการพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. 2508 โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศเป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความ จำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธี และถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ปัญหาต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคล และเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ธรรมิกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน

นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิต และนำจัดกิจกรรม วัตถุประสงค์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มี 4 ประการ คือ 1) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ 2) เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน 3) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่าง ข้าราชการ ประชาชน พระสงฆ์ และผู้นำทางศาสนา ในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน 4) เพื่อให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย

2. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของ คณะสงฆ์ไทย ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้ภิกษุสงฆ์ใน ชนบทได้มีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

3. มงานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน เพื่อให้ ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตามหน้าที่ของ ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

4. การบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชาย อายุตั้งแต่ 10 ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาธรรมในช่วงปิดภาคฤดูร้อน ประมาณเดือนเมษายน

5. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและ จิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์ พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียก พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น 3 คณะ คือ คณะประถมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 7 – 10 ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 11 – 15 ขวบคณะอุดมพุทธ มามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 16 – 18 ปี

6. การเผยแผ่ทางสื่อสารมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแผ่ ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแผ่ธรรม และการเผยแผ่ในต่างประเทศ อาจมี

การตั้งวัดในต่างประเทศ

7. การเผยแพร่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัดลานใจลานกีฬา เป็นต้น

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 22-23) จำแนกกลยุทธ์ในการเผยแผ่พุทธธรรมไว้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

1. การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมะสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งวิธีนี้ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรมเป็นประจำ
2. ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟัง โดยทั่วไปจะขึ้นและผู้พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ
3. อภิปรายธรรม คือ การชี้แจง หรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ
4. สนทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง
5. การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์
6. การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือธรรมะ การใช้วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยอาจจำหน่ายแจกไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาศึกษาธรรมะด้วยตนเอง

วิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมดังกล่าวข้างต้น มีรูปแบบและจุดเด่นแตกต่างกัน ภิกษุสงฆ์จะใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับความถนัด และลักษณะของผู้รับ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 จ : 24) กล่าวไว้ว่า การแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุและโทรทัศน์เป็นการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพดีแบบหนึ่งซึ่งช่วยนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนได้มากเพราะมีผู้ฟังไม่จำกัด และสามารถเลือกออกอากาศตามวันเวลาที่เหมาะสมได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 ช : 30) ได้รายงานถึงรูปแบบในการปฏิบัติภารกิจด้านการเผยแผ่ของวัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

1. ในการสอนภิกษุสงฆ์สามเณร เจ้าอาวาสแต่ละรูปจะยึดแนวทางของหลวงพ่อกุศลเป็นหลักนั่นคือ ในการเทศนาจะใช้คำพูดง่าย ๆ สั้น ๆ ไม่ยืดเยื้อ ไม่ใช้ศัพท์ที่เป็นธรรมะมากจนเกินไป มักใช้การเปรียบเทียบ อุปมาอุปมัยให้เห็นชัดเจน ลักษณะคำพูดคมคาย มีจิตวิทยาสูง เนื่องจากการศึกษารอบด้าน เข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันทั้งสภาพ สังคม เศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสแต่ละรูปเน้นการทำให้ผู้ฟังเป็นตัวอย่างโดยยึดตามแบบคำสอนหลวงพ่อกุศลที่ว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน”

2. การพิมพ์หนังสือธรรมะเผยแผ่ โดยเหตุที่ชาวตะวันตกเห็นคุณค่าของการอ่านหนังสือ การพิมพ์ธรรมะออกเผยแผ่จึงเป็นผลงานเด่นของท่าน ประกอบกับการที่พระสงฆ์วัดป่านานาชาติมีเครือข่ายกว้างขวาง ทำให้สามารถมีเงินทุนในการพิมพ์ธรรมะของหลวงพ่อกุศลและของเจ้าอาวาสแต่ละชาติออกเผยแผ่

3. การอนุเคราะห์เทศนาธรรมแก่บุคคลเป็นปัจเจก หรือเป็นกลุ่ม เมื่อมีปัญหาทุกข์ร้อนในเรื่องส่วนตัว หรือมีข้อขัดข้องใจในการปฏิบัติธรรมะ

4. การอนุเคราะห์เทศนา โดยเป็นวิทยากรในการประชุม อบรม สัมมนา ด้านพระพุทธศาสนาในจังหวัด และต่างจังหวัด เพื่อเผยแผ่ธรรมะไปในระดับกว้าง

5. การเผยแผ่ไปยังต่างประเทศ มีการขยายสาขาไปยังต่างประเทศ อาทิ ประเทศอังกฤษ โดยยึดหลักกติกาสงฆ์และข้อวัตรปฏิบัติของวัดหนองป่าพงอย่างเคร่งครัด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 จ : 12) กล่าวไว้ว่า การเทศนาสั่งสอนประชาชนเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์และคณะสงฆ์ ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่งคือ ความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมมิกถา ภิกษุสงฆ์ที่เทศกดี จะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ในหลักสูตรการศึกษาภิกษุสงฆ์สามเณร ก็เป็นการส่งเสริมภิกษุสงฆ์สามเณรให้มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้

กล่าวโดยสรุปวิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สนทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐาน และการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะ จะเลือกใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับ

4.3 ด้านการศาสนศึกษา

สำหรับภารกิจด้านการศาสนศึกษา โดยปกติวัดแต่ละวัดมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินงานด้านนี้โดยตรง ดังที่ พระมหาทรงชัย บุรณพิสุทธ์ (2545 : 51) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนให้ความรู้ หรือแสงสว่างปัญญาแก่ประชาชน โดยมุ่งตรงต่อหลักไตรสิกขา นั่นคือมุ่งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ หรือพัฒนา ไตรทวาร คือ กายทวาร วาจาทวาร มโนทวาร ตามหลักไตรสิกขา หรืออริยมรรคมีองค์ 8 โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การเข้าถึงองค์ความรู้ หรือปัญญาที่จะสามารถจัดความทุกข์ หรือ ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง

การที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นมานั้นก็เพื่อให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ พระภิกษุทุกรูปที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจะต้องเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา เพราะต้องสมาทานศึกษา ประพฤติ ปฏิบัติ ส่วนสิกขาบททั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับตน คำว่า สิกขา หมายถึง การศึกษา ส่วนสิกขาบท หมายถึง เรื่องที่จะต้องศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตาม พระภิกษุทั้งหลายที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจึงมีฐานะนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ยังเป็นพระเสขะบุคคล คือ บุคคลที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ฝึกฝน อบรม และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ดังนั้น ในอดีตจึงมีประเพณีไทยที่เรียกว่า “บวชเรียน” คือบวชแล้วจะต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองสู่ความเป็นบัณฑิต คือมีปัญหาที่สามารถพึงได้ซึ่งประเพณีการบวชเรียนนี้เป็นสิ่งที่ชาวไทยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยเหตุนี้ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณร และการให้ความรู้ หรือแสงสว่างทางปัญญาแก่ประชาชนจึงเป็นสิ่งที่วัดมีอาจปฏิเสธได้ ซึ่งวัดเองได้ดำเนินการในส่วนนี้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานจนเป็นที่ประจักษ์และยอมรับด้วยดีในหมู่ประชาชนชาวไทย แม้ปัจจุบันบทบาททางด้านการศึกษาของวัดจะมีได้เป็นไปอย่างกว้างขวางเหมือนในอดีตที่ผ่านมา เพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่ถึงกระนั้นวัดก็ยังคงไว้ซึ่งสาระ และความสำคัญทางการศึกษาอย่างมั่นคงเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการทางการศึกษาแก่บุคลากรในวัดนั้น (พระมหาทรงชัย บุรณพิสุทธ์. 2545 : 52)

กรมการศาสนา (2539 : 2-3) ได้กล่าวถึงการศึกษาของภิกษุสงฆ์ในอดีต ว่า มี 2 ประการ คือ คັນธุระ ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และวิปัสสนาธุระ ได้แก่ การเรียนกรรมฐาน อันเป็นเครื่องมือ หรืออุบายฝึกหัดจิตใจของตนเองให้สะอาดผ่องแผ้ว ปราศจากกิเลสอาสวะทั้งปวง โดยมีสาระของธรรมะในพระไตรปิฎก ซึ่งจัดแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ หมวดพระสูตรเรียกว่า พระสูตรคัมภีร์ มี 21,000 พระธรรมขันธ์

หมวดพระวินัย เรียกว่า พระวินัยปิฎก มี 21, 000 พระธรรมขันธ์ และหมวดพระอภิธรรม เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก มี 42, 000 พระธรรมขันธ์ รวมทั้ง 3 หมวดนี้เรียกว่า “พระไตรปิฎก” พระไตรปิฎกจึงเป็นคัมภีร์ที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาสืบต่อมา

4.3.1 ความหมาย

กรมการศาสนา (2539 : 1) รายงานว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การมอบทุนการศึกษาแก่ภิกษุสงฆ์ สามเณรที่สอบไล่ได้ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา เป็นต้น

4.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศาสนศึกษา

กรมการศาสนา (2540 : 13-14) รายงานว่าปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยพื้นฐานของการปฏิบัติ และการศึกษาเล่าเรียนปริยัตินั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือ การศึกษาธรรมวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างชัดเจนว่า คำสอนของพระพุทธองค์ที่จัดเป็นธรรมบทนั้น ว่าด้วยเรื่องอะไรบ้าง ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำพระธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทาง หรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไร และเมื่อปฏิบัติแล้วจะได้ผลอย่างไร เป็นต้น เรียกว่า “ปริยัติ” ปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนที่ได้เรียนรู้ในภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติจริง ๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา และใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่ได้เรียนรู้แล้วนั้น มาเป็นแนวทาง หรือปทัฏฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานานุรูปของตน เรียกว่า “ปฏิบัติ” ส่วนปฏิเวธ ได้แก่ ผลการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคล เป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ยกฐานะ จากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นอริยบุคคล การบรรลุดุธรรมขั้นนั้น ๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัตินั้นไม่มีใครมายกย่อง หรือแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเอง คือ เป็นปัจเจกจัดตั้ง เวทิตัพโพ วิญญูหิ เรียกว่า “ปฏิเวธ”

กรมการศาสนา (2540 : 13-14) รายงานในปัจจุบันการศึกษาของภิกษุสงฆ์ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

(ระดับประถมศึกษา) สนามหลวงแผนกธรรม มีหลักสูตร คือ นักธรรมจัดสำหรับภิกษุสงฆ์ สามเณร และธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรม แบ่งเป็น นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

2. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมบาลี

(ระดับมัธยมศึกษา-อุดมศึกษา) สนามหลวงแผนกบาลี จำแนกการศึกษามาลี เป็น บาลีประโยค 1-2 และเปรียญธรรม (ป.ธ.) 3-9

3. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

(ระดับมัธยมศึกษา) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัด หรือที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนาให้การอุปถัมภ์ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษาแก่ภิกษุสงฆ์ สามเณร ทั้งวิชาสามัญและการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กัน ไป เพื่อที่ว่าหากภิกษุสงฆ์ สามเณรเหล่านี้ มีความประสงค์จะลาสิกขา ก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐ หรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้

4. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

การศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดำเนินการในสองสถาบัน คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

กล่าวโดยสรุป การศาสนศึกษา เป็นการจัดการศึกษาของภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีตั้งแต่ประถมศึกษา จนถึงอุดมศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมทุกทางที่จะทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณร ได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การศาสนศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดควรได้เรียนรู้พอเป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ภายหลังจากที่พระภิกษุสามเณรรูปนั้นลาสิกขาไปแล้ว เช่น หลักคิปปิปฏิบัติ เป็นต้น

3.4 ด้านศึกษาสงเคราะห์

4.4.1 ความหมาย

กรมการศาสนา (2539 : 5-6) ได้ให้ความหมายของการศึกษาสงเคราะห์ ว่าหมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา

4.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติการกิจ

พระเทพปริยัติสุธี (2540 : 48-49) ได้กล่าวถึงการศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน 4 ลักษณะ คือ

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับภิกษุสงฆ์ สามเณร ปัจจุบัน โรงเรียนประเภทนี้ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

2. โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน 3 แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

3. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้ นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันทีสถานศึกษาของทางฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์แห่งนี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของคนทีโรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เอเป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

4. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการ เพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด และพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสืออย่าง ๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น

การศึกษาสงเคราะห์ นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่เรียนหนังสือแล้ว ภิกษุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษา และช่วยเหลือบุคคลผู้กำลังศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติในด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็กที่ยากจนขาดแคลน และกำพร้าบิดา ก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะ เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนา และเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป (พระเทพปริยัติสุธี. 2540 : 50-51)

นอกจากนั้น บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 20) ยังได้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่ง กล่าวคือเป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

กล่าวโดยสรุป การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา การอบรมสั่งสอนการให้ที่อยู่อาศัย อาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ

4.5 ด้านสาธารณูปการ

ในสมัยก่อนวัดส่วนใหญ่จะไม่มีกำแพงล้อมรอบวัด เพราะตั้งอยู่บริเวณแนวป่า จึงอาศัยแนวป่านั้นเป็นเขตที่ตั้งวัด ดังที่ พระมหาทนงชัย นุรณพิสุทธิ์ (2545 : 47) กล่าวว่า วัดในสมัยก่อนไม่มีกำแพงวัด แม้จะมีการก่อสร้างซุ้มประตูแต่ก็ได้สร้างกำแพง และไม่ได้ปิดประตู ประชาชนจึงสามารถผ่านเข้าออกได้สะดวก ปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดที่ตั้งอยู่ท่ามกลางเมืองมักจะมีกำแพงวัดเป็นรั้วรอบขอบชิดอันเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกเขตแดนของวัด เพื่อแสดงขอบเขตที่ชัดเจนและเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของวัด ภายในบริเวณพื้นที่อันเป็นที่ตั้งวัดนั้นมักจะแบ่งเป็น 4 เขต คือ

1. เขตพุทธาวาส เป็นเขตที่ตั้งอุโบสถ วิหาร เจดีย์ พระธาตุ พระปรางค์ มณฑป เป็นต้น เป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา เป็นแดนที่สงบเรียบร้อย
2. เขตสังฆาวาส เป็นเขตที่พำนักอาศัยอยู่ของพระภิกษุสงฆ์ สิ่งก่อสร้างในบริเวณนี้จึงได้แก่ กุฏิ หอไตร หอฉัน หอระฆัง และโรงเก็บพัสดุ เป็นต้น

3. เขตสาธารณสงเคราะห์ เป็นบริเวณที่กันเขตไว้เพื่อประโยชน์ในการสงเคราะห์ประชาชน เป็นที่ตั้งของโรงเรียน มูลนิธิ สมาคมทางศาสนา ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ฌาปนสถาน หรือ เมรุ สำหรับฌาปนกิจศพ หรือเผาศพ และศาลาบำเพ็ญกุศล เป็นต้น

4. เขตจัดประโยชน์ สำหรับวัดที่มีพื้นที่เหลือจากเขตอื่นเพียงพอที่จะจัดประโยชน์หารายได้บำรุงวัด ก็มักจะจัดเป็นเขตจัดประโยชน์ เช่น จัดสร้างอาคาร ห้องแถว ให้ประชาชนเช่าในราคาถูก จัดเป็นที่จอดรถ เป็นต้น เขตจัดประโยชน์จึงถูกแยกไว้ต่างหากจากเขตอื่น ๆ ให้เป็นคนละส่วนกันอย่างชัดเจน

แม้สมัยก่อนไม่มีการก่อสร้างกำแพงวัด แต่ก็มีการจัดแบ่งสถานที่ของวัดออกเป็นสัดส่วนให้สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของวัดได้อย่างเหมาะสม

4.5.1 ความหมาย

กรมการศาสนา (2539 : 7) ได้ให้ความหมายของสาธารณูปการ ว่าหมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแล บำรุงรักษา สาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียม

กันมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและบารมีของเจ้าอาวาส หรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ

4.5.2 แนวคิดเกี่ยวกับสาธารณูปการ

จากความหมายของสาธารณูปการดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่า สาธารณูปการ เป็นการพัฒนาวัด นั่นเอง ดังที่ (พระเทพปริยัติสุธี. 2540 : 45) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่า เป็นการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด โดยเน้น การปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเดิมภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงาน กิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์ เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลาง ของชุมชน และเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็น เครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม บุคลากรทางศาสนามีความประพฤติดี เป็นแบบอย่าง แก่ประชาชนในสังคม สามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจากความลุ่มหลง ฟุ้งเฟ้อ และดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลาย ทั้งใน ด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแผ่ศาสนา และการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน และ ที่สำคัญเพื่อให้พระศาสนาสร้างความสงบสุขได้อย่างแท้จริง

กรมการศาสนา (2543 : 13) ได้กำหนดแนวทางในการจัดการด้าน สาธารณูปการ วัดจะต้องมีแผนผังกำหนดการปลูกสร้างภายในวัด บริเวณวัดมีการปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้เกี่ยวกับพุทธประวัติ ทำให้วัดเป็นแหล่งศึกษา สถานที่รื่นรมย์ ลานวัดสะอาด ปราศจากมูลฝอย สิ่งปฏิกูล มีถังรองรับขยะ มีถนนทางเดินเท้าภายในวัด วัดควรมีประตูเปิด ปิดตามวันเวลาเพื่อความปลอดภัยในทรัพย์สินของวัด มีป้ายแสดงสิ่งสำคัญ ๆ เพื่อดึงดูด ความศรัทธาของประชาชนตามสมควร การทำเสนาสนะก็ดี แผ่นป้ายก็ดี ให้ใช้สีเขียว ๆ ไม่ฉูดฉาด การปลูกสร้างเสนาสนะภายในวัด ให้รักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมของไทย มีการจัดระบบ น้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้า ที่อยู่อาศัย มีระบบกำจัดสิ่งปฏิกูล ห้องน้ำ ห้องส้วม จัดสวัสดิการให้ ภิกษุสามเณรได้รับความผาสุกในการบำเพ็ญสมณธรรม

คณิงนิตย์ และสุบรรณ จันทบุตร (2545 : 30) กล่าวเกี่ยวกับการดำเนินงาน ด้านศาสนสถานว่า วัดควรจัดบริเวณและอาคารสถานที่ให้ร่มรื่นสวยงาม สะอาด สงบ และมีสภาพเป็นอุทยาน หรือสวนป่าที่มีความร่มรื่น และเป็นธรรมชาติมากที่สุด จัดวางแผนผัง ที่เป็นสัดส่วนโดยแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตฌาปนสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ

จัดให้มีหอกระจายข่าวเพื่อสอดแทรกความรู้ และบริการข่าวสารต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน อีกทั้งจัดทำธรรมสถาน หรือสวนธรรม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมศีลธรรม จริยธรรม แก่ประชาชน หรือคนในท้องถิ่น

ความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัด และส่งเสริมสร้างวัดให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชน หรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสถาพรสืบไป ดังที่ พระราชรัตนมุนี (2538 : 9) ได้กล่าวเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาในด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน แบ่งได้ 3 เรื่อง คือ

1. การบูรณะและพัฒนาวัด
2. การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
3. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

พระราชรัตนมุนี (2538 : 11-12) กล่าวว่าการบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาส หรือวัดตามพระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุข (สัพปาเย) 4 อย่าง คือ

1. อาวาสสัพปาเย ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นที่ร่มรื่น รื่นรมย์ เป็นรมณีสถานเจริญตา สบายในแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ
2. อาหารสัพปาเย อาหารเป็นที่สบายตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร
3. บุคคลสัพปาเย บุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องของบุคคลภายในวัด หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเด็กวัด วัดใดดี หรือไม่ดี ดูได้จากบุคคล 4 ประเภทนี้ สาธารณูปการจึงควรคำนึงถึงบุคคล 4 ประเภทนี้ โดยการจัดที่อยู่อาศัยของบุคคล แต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปนกัน
4. ธรรมสัพปาเย ธรรมเป็นที่สบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัดคือ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม (2543 : 119) ได้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณค่าสิ่งแวดล้อม และศิลปกรรม ดังนี้

1. วัดต้องมีความรู้ในการต่อเติมอาคาร จะต้องคำนึงถึงรูปแบบที่สอดคล้องกับอาคารเดิม เพื่อเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และสิ่งแวดล้อม
2. อาคารที่เป็นองค์ประกอบของวัด เช่น ศาลาทำน้ำ ร้านค้า ห้องสุขา ควรอยู่ห่างจากอาคารสำคัญ และต้องมีสภาพเรียบง่าย สอดคล้องกลมกลืนส่งเสริมซึ่งกันและกันกับตัววัด
3. บริเวณที่เป็นเขตพุทธาวาส ไม่สมควรจะสร้างสิ่งก่อสร้างใด ๆ เพิ่มเติม
4. บริเวณที่เป็นลานธรรมต้องกำหนดขอบเขตให้เป็นสัดส่วน
5. บริเวณที่เป็นเขตสังฆาวาส อันเป็นที่ตั้งกุฏิสงฆ์ การก่อสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ต้องให้คงรูปลักษณะเดิม เพื่อไม่ให้เกิดการทำลายรูปแบบ
6. กรณีเป็นวัดที่มีความสำคัญ หากมีการสร้างร้านค้าต้องอยู่ในที่ไม่บังสายตาเมื่อมองไปยังตัวอาคารหลัก
7. พื้นที่ลานวัดจะต้องส่งเสริมให้พื้นที่วัดมีบรรยากาศที่เหมาะสม
8. หลีกเลี่ยงการติดป้ายโฆษณาสินค้าขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะด้านกำแพงวัด หรือในบริเวณวัด
9. ต้นไม้ที่จะปลูก ควรเป็นต้นไม้ประจำท้องถิ่น และเป็นต้นไม้ที่นิยมปลูกกันในวัด ควรดูแลรักษาไม่ให้เสื่อมโทรม
10. รักษาความสะอาด จัดที่ทิ้งขยะที่มีสีสรรกลมกลืน มีรูปทรงไม่สะดุดตา และมีความแข็งแรงรักษาง่าย
11. วัดควรจัดให้มีการสอดส่องดูแลพื้นที่ใกล้เคียงบริเวณวัดว่า จะดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่ขัดแย้งกับสภาพวัด ควรจะหาทางตัดค่านกิจกรรมที่ไม่เหมาะสม
12. วัดจะต้องให้ความรู้ ความเข้าใจเพื่อสร้างความตระหนักให้แก่ ผู้มาเยือนให้เห็นความสำคัญในฐานะวัดเป็นแหล่งศิลปกรรม
13. วัดควรมีแนวทางในการลด เลิกการแข่งขันสร้างศาสนวัตถุ
14. วัดควรดำเนินทางสายกลาง เพื่อสอดคล้องกับพุทธศาสนาอย่างแท้จริง
15. วัดที่มีโบราณสถานขึ้นทะเบียนไว้ การดำเนินงานด้านต่าง ๆ ต้องประสานกับกรมศิลปากร

กล่าวโดยสรุป สาธารณูปการ เป็นการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงาม อันได้แก่การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ

4.6 ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์

วัดกับชุมชน หรือบ้านกับวัด คฤหัสถ์กับพระภิกษุสงฆ์นั้น ไม่ว่าจะครั้งพุทธกาล หรือสมัยปัจจุบันย่อมต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในทางใดทางหนึ่งเสมอ เพราะวัดเป็น สถาบันสำคัญทางศาสนาที่มีความผูกพันเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันกับชุมชนมาเป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่เริ่มแรกของการมีวัดเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ดังที่ พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธ์ (2546 : 54) กล่าวไว้ว่า ชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดวัดและมีบทบาทในการอุดหนุนค้ำจุนวัด ส่วนวัดก็มีบทบาทต่อชุมชนอย่างกว้างขวางเช่นกัน ดังปรากฏในสังคาโลวาทสูตร อันเป็นสูตรที่ว่าด้วยหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันในสังคมโดยได้กล่าวถึงหน้าที่ระหว่างนักบวชกับประชาชน ไว้อย่างชัดเจน เช่น คฤหัสถ์พึงอุปถัมภ์บำรุงสมณพราหมณ์ หรือนักบวชด้วยการกระทำสิ่งใด ๆ ก็ประกอบด้วยเมตตาทั้งการกระทำทางกาย คำพูด ความคิด ต้อนรับด้วยความเต็มใจ และอุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่ ส่วนสมณพราหมณ์ หรือนักบวชทั้งหลาย เมื่อได้รับการอุปถัมภ์บำรุงดังนั้นแล้ว จึงควรแนะนำสั่งสอนให้ชาวบ้านสำนึกจากการทำความชั่วดำรงอยู่ในความดี สงเคราะห์อ่อนนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม และบอกทางแห่งการดำเนินชีวิตอันประเสริฐตามหลักพุทธธรรม เป็นต้น พระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าทั้งพระภิกษุสงฆ์ และชาวบ้านต่างก็ต้องเกี่ยวเนื่องพึ่งพาอาศัยกันและกันทั้งสองฝ่ายจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นความสมดุลที่ต่างฝ่ายต่างเต็มใจที่จะพึ่งพาซึ่งกันและกัน

4.6.1 ความหมาย

กรมการศาสนา (2539 : 8-9) ได้ให้ความหมายของการสาธารณสุขสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาภิกษุสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์ สามเณรและวัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัด และเจ้าอาวาส ภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชน ด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ เป็นต้น

4.6.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสาธารณสุขสงเคราะห์

เนื่องจากชีวิตในเพศบรรพชิตของพระภิกษุสงฆ์นั้น เป็นรูปแบบของการดำรงชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งจะต้องเสียสละความสะดวกสบายส่วนตัวในทางโลกทุกประการ เพื่อขจัดกิเลสและมุ่งบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อบรรลุคุณธรรมขั้นสูงยิ่งขึ้นไป

ในขณะที่เดียวกันก็ต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่วนรวมในด้านอื่นด้วย คือ การสงเคราะห์ประชาชน และชุมชนด้วยความเมตตาเสียสละ ดังที่ พระมหากษัตริย์ บุรณพิศุทธ์ (2546 : 57) กล่าวไว้ว่า การพักอยู่อาศัยในวัดมิใช่วัตถุประสงค์หลักเพื่อความสะดวกสบาย หรือเพื่อลาภสักการะอื่นใด แต่วัตถุประสงค์หลัก คือ การอยู่เพื่อปฏิบัติหน้าที่ที่ตนพึงปฏิบัติทั้งต่อตนเอง ชุมชน และสังคม โดยส่วนรวมด้วย ดังพระพุทธดำรัสก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานที่ได้ตรัสเตือนพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายให้รีบเร่งบำเพ็ญอรรถประโยชน์และปรหิตประโยชน์ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท ความว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอทั้งหลายว่าสังขารทั้งหลายมีความ ลึกลับ และเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด” ดังนั้น การสาธารณสงเคราะห์ หรือการบำเพ็ญตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น จึงถือเป็นฐะระของพระภิกษุสงฆ์มาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล

กรมการศาสนา (2543 : 13) ได้รายงานความมุ่งหมายของการสาธารณสงเคราะห์ ไว้ว่าเป็นการให้วัดกับบ้านต่างถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวบ้านก็บำรุงวัด ส่วนชาววัดก็คอยอำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้าน การสาธารณสงเคราะห์ จึงเป็นกิจกรรมที่วัด หรือภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ ดังที่ บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 24) ได้กล่าวถึงลักษณะของการสาธารณสงเคราะห์ ว่ามี 4 ประการ ดังนี้

1. การดำเนินการกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัด หรือ คณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น
2. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐ หรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ชุดสระน้ำขนาดใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งน้ำอุปโภค และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์ และอื่น ๆ
3. การช่วยเหลือเกื้อกูลเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ชุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาล และจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ปลุกต้นไม้ และอื่น ๆ ข้อนี้ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

4. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการที่ควรช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วม พร้อมมอบเครื่องอุปโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนเลี้ยงเด็กกำพร้า และเด็กด้อยโอกาส

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 25) กล่าวถึงความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของภิกษุสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคล และสาธารณสงเคราะห์ โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมา ภิกษุสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศล และช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลน และด้อยโอกาสดังกล่าวแล้ว

พระราชรัตนมุนี (2538 : 14) กล่าวถึงความสำคัญของภารกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัด หรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน และบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็เป็นหน้าที่ของทางวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัด และเจ้าอาวาสจะชั่งค้ำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 37) ที่ว่าวัดเป็นของประชาชน เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีของชาวบ้านของวัด ภิกษุสงฆ์ สามเณรในวัดอันมีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าปกครอง ดูแล รักษาวัด มีหน้าที่ให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและวัด หรือที่อื่นใดในหมู่บ้าน ตำบลที่ตั้งวัดนั้น และหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ แก่ประชาชนในส่วนที่อยู่ในสมณวิสัยที่น่าจะจัดได้ด้วย

กล่าวโดยสรุป การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัดในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์ สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ การสร้างห้องสมุดโรงเรียน เป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่พวกเขาต้องการ และมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในที่นี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้จำแนกงานวิจัยที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับภารกิจของเจ้าอาวาส 6 ด้าน ดังนี้

5.1 ด้านการปกครอง มีการวิจัยในประเด็นนี้ ดังต่อไปนี้

ประวิทย์ เปรื่องการ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์กับอำนาจทางการเมือง : ศึกษาเหตุการณ์ช่วง พ.ศ. 2528-2538 ผลการวิจัยพบว่า การละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีผลกระทบต่อสถาบันทางสังคมอื่น รวมถึงสถาบันทางการเมืองน้อยมาก ทั้งนี้ เพราะมหาภิกษุตรีฯ ทรงอำนาจเด็ดขาด สามารถเข้าแก้ปัญหาได้ตามพระราชประสงค์ ในฐานะองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก แต่ยุคประชาธิปไตย ซึ่งอำนาจทั้งหมดถูกโอนมาอยู่กับคณะรัฐมนตรี การละเมิดย่อมจะส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง แม้แต่สถาบันทางการเมืองก็ได้รับ ผลนั้นเป็น 2 ทาง คือ ทางตรงมีผลกระทบต่อ และทางอ้อมมีผลค่อนข้างกว้าง ไกลเปรียบได้กับสนิมที่กัดกร่อนระบบ และอำนาจทางการเมืองให้ลดความชอบธรรมลงเป็นลำดับ เพราะสถาบันสงฆ์นั้นมีหน้าที่โดยตรงในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่พลเมืองของรัฐแม้กระทั่งนักการเมือง หากพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงประพฤตินอกกริตนอกรอยจนเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างเสียหาย และถูกปฏิเสธโดยสังคม สัทธาปสาทะ ของผู้ถืออำนาจรัฐที่มีอยู่อย่างไม่มั่นคงก็ถดถอย และหันหลังให้กับธรรมะ เมื่อขาดการกล่อมเกลามาใส่ใจใส่ในธรรมเนียมปฏิบัติ อาจกลายเป็นคนขาดธรรมะ และเป็นนักการเมืองที่ไร้คุณธรรม ในที่สุดก็จะกระทบต่ออำนาจทางการเมืองทั้งระบบได้ นอกจากนี้ สื่อมวลชนยังมีบทบาทสำคัญในการให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับความประพฤตินอกกริตนอกรอยของพระสงฆ์ต่อสังคมและนักการเมือง ผู้ศึกษาเสนอว่า การใช้ และการพัฒนาสื่อมวลชนที่เหมาะสม เป็นปัจจัยสำคัญที่หลีกเลี่ยงมิได้ในการธำรงรักษาไว้ซึ่งพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองในประเทศไทยสืบไป

วรรษย กลิ่งโพธิ์ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 ผลการวิจัย พบว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 มีสาเหตุจากข้อเรียกร้องของพระสงฆ์ให้แก่ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ซึ่งประกาศใช้มาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เนื่อง จากการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะ ปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคกันของ พระสงฆ์ทั้งสองนิกาย โดยพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายมีความรู้สึกละอายเปรียบพระสงฆ์

ฝ่ายธรรมยุติกนิกายในการบริหารงานการปกครองคณะสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 กอปรกับ กระแสความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลัง พ.ศ.2475 มีส่วนส่งผลให้พระสงฆ์ตื่นตัวเพื่อให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ฉบับแรก จนนำไปสู่การประกาศ บังคับใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 การบริหารงานคณะสงฆ์ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 เป็นการปกครองแบบ "สังฆสภา" แบ่งอำนาจในการบริหารงานออก ไปเป็น 3 ส่วนคือ (1) สังฆสภา ทำหน้าที่เป็นนิติบัญญัติออกสังฆมาติ (2) คณะสังฆมนตรี มีหน้าที่ในการบริหาร (3) คณะ วินัยธร มีหน้าที่พิจารณาอธิกรณ์ ซึ่งแต่ละฝ่ายได้แบ่งหน้าที่ในการบริหารงานและรับผิดชอบโดยตรง อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาภายในคณะสงฆ์ที่สะสมมา เป็นเวลานานได้ ประกอบกับภาวะความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทำให้พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ถูกยกเลิกไปในปี พ.ศ.2505 หลังประกาศบังคับใช้ได้เพียง 21 ปีเท่านั้น

ธวัช หนูคำ (2541: บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องปัญหาการดำเนินคดีอาญา กับภิกษุสงฆ์ไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะศึกษาวิเคราะห์ปัญหาข้อกฎหมายและปัญหาในการปฏิบัติต่อพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องหาคดีอาญาในปัจจุบัน เพื่อศึกษาหาแนวทาง หลักเกณฑ์ในการดำเนินการด้านพระวินัยและดำเนินคดีอาญาให้เกิดความเหมาะสม ชัดเจนยิ่งขึ้น ผลการวิจัย พบว่า หลักในการดำเนินการด้านพระวินัยตามกฎหมายอาญาฉบับที่ 11 ว่าด้วยการลง นิคหกรรม มีหลักเกณฑ์คล้ายคลึงเลียนแบบหลักการดำเนินคดีของศาล ซึ่งไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับพระภิกษุสงฆ์ มีขั้นตอนที่ซับซ้อนและเกิดความล่าช้า ทำให้สถานะของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนต้อง เข้าไปสู่กระบวนการยุติธรรมอย่างไม่มีทาง หลีกเลี่ยง และส่งผลกระทบต่อ การดำเนิน คดีอาญา จากการศึกษาเปรียบเทียบหลักการ ดำเนินการทางด้านวินัยของข้าราชการพลเรือนสามัญบางส่วน เช่น หลักการสอบสวน ในรูปคณะกรรมการสอบสวน การให้คณะกรรมการสอบสวนเป็นเจ้าพนักงานตามประมวล กฎหมายอาญา และให้มีอำนาจในการเรียกบุคคลมาให้ถ้อยคำ ส่งเอกสารหรือหลักฐาน ที่เกี่ยวกับการสอบสวนหลักการดำเนินการกรณีกล่าวหาว่ากระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรง และ ไม่ร้ายแรง การสั่งพักราชการ หรือให้ออกจากราชการไว้ก่อนกรณีต้องหาว่ากระทำผิดอาญา และความผิดที่ปรากฏชัดแจ้งโดยไม่ต้องสอบสวน ซึ่งหลักการสอบสวนดำเนินการทาง ด้านวินัยของข้าราชการพลเรือนสามัญบางส่วนข้างต้น สามารถนำมาใช้เป็นหลัก หรือ แนวทางในการแก้ไขปรับปรุงหลักการดำเนินการทางด้านพระวินัยของพระภิกษุสงฆ์ได้

ทำให้กระบวนการดำเนินการทางด้านพระวินัยเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว ลดขั้นตอน และทำให้เกิดความยุติธรรมกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

พรศักดิ์ รัตนพัฒน์พงศ์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องมหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของคณะกรรมการมหาเถรสมาคม รูปแบบ วิธีการ หรือแนวทางการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อให้คณะสงฆ์พัฒนารูปแบบการบริหารที่เหมาะสมขึ้น ในฐานะที่มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุดของการปกครองคณะสงฆ์ไทย และยังศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาการบิดเบือนข่าวสารของมหาเถรสมาคมว่าดำเนินการในรูปแบบใด หรือมีแนวทางอย่างไรเพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่อการบริหารปกครองคณะสงฆ์ในอนาคต ผลการวิจัยพบว่า มหาเถรสมาคมยังไม่มีรูปแบบ แนวทาง วิธีการ หรือแนวทางในการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ และมหาเถรสมาคมยังไม่มีรูปแบบ แนวทาง วิธีการ หรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาการบิดเบือนข่าวสารที่เกิดขึ้นอย่างเฉพาะเจาะจง ไม่ว่าจะเป็นจากสื่อมวลชน หรือจากการสื่อสารภายในองค์กรคณะสงฆ์ นอกจากนี้ ยังพบว่าปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ คือ โครงสร้างองค์กรแบบแผนทางวัฒนธรรม และรูปแบบการดำเนินงานของ พระเถระชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะมีการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปการปกครองก็ไม่ใช่เป้าหมายสำคัญในการเผยแผ่พระธรรม สำหรับประเด็นของการบิดเบือน ข่าวสารนั้นมีข้อน่าสังเกตเพิ่มเติมว่ามหาเถรสมาคมยังไม่มี ความเข้าใจ และยังไม่เห็นประโยชน์ของการสื่อสารมวลชน ในขณะเดียวกันแม้จะยอมรับว่าการสื่อสารในองค์กรมีความสำคัญ แต่ก็ยังไม่มีรูปแบบ/วิธีการ หรือแนวทางในการปรับปรุงการสื่อสารในคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

บุญช่วย จันทร์เฮ้า (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องพฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลกระทบต่อปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาส และการปฏิบัติงานวัด และเพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลกระทบต่อปฏิบัติงานของวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 108 วัด ซึ่งได้มาด้วยการสุ่มแบบแบ่งชั้น ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ พระสงฆ์ และมรรคทายกวัด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสและการปฏิบัติงานวัด สถิติที่ใช้

ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้คำร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า ระดับพฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาส และการปฏิบัติงานวัดโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง พฤติกรรมการบริหารของเจ้าอาวาส ที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดโดยภาพรวมมีสองด้าน คือ ด้านกระบวนการวินิจฉัยสั่งการ และด้านการควบคุมการปฏิบัติงาน เมื่อแยกพิจารณาการปฏิบัติงานวัดเป็นรายด้าน พบว่า พฤติกรรมที่ส่งผลมี 4 ด้าน คือ กระบวนการวินิจฉัยสั่งการ การกำหนดเป้าหมายการสั่งการ การควบคุมการปฏิบัติงาน และการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน และการฝึกอบรม

3.2 ด้านการเผยแพร่ศาสนาธรรม มีการวิจัยในประเด็นนี้ ดังต่อไปนี้

ยุพิน เข็มมุกด์ (2531 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องสถาบันสงฆ์กับการเมือง และสังคมล้านนา พ.ศ.1954-2101 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและอิทธิพลของสถาบัน สงฆ์ที่มีต่อเสถียรภาพและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมล้านนา โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ.1954-2101 (พญาสามฝั่งแกนถึงพญาเมธูสุทริวงศ์) และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง สถาบันสงฆ์ ผู้นำทางการเมือง และชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม ตลอดจนอุดมคติของสถาบันสงฆ์ที่ ได้รับการเน้นเพื่อเป็นอุดมการณ์ของรัฐ นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาปฏิสัมพันธ์และผลกระทบของ สถาบันสงฆ์ต่อการเมือง เศรษฐกิจและสังคมล้านนาในช่วงเวลาดังกล่าว ผลจากการวิจัย พบว่า ในความพยายามที่จะสร้างเสถียรภาพทางการเมือง สิ่งสำคัญประการหนึ่งของกษัตริย์ล้านนา ในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงสิ้นพุทธศตวรรษ ที่ 21 คือ การสถาปนาอุดมการณ์ของรัฐ ขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับอุดมคติของสถาบันสงฆ์ และความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม ที่ขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพุทธศตวรรษที่ 21 นับตั้งแต่รัชกาลพญาติโลกราช เป็นต้น มาถึงรัชกาลพญาเมืองแก้ว สถาบันสงฆ์มีบทบาทและ อิทธิพลในการสร้างคนให้เกิด ภูมิปัญญามากขึ้น แม้ว่าสังคมจะประกอบไปด้วยคนหลายชนชั้น แต่พระสงฆ์ในยุคนี้เชื่อใน ความมีปัญญาของมนุษย์ จึงมุ่งเน้นสอนคนให้เกิดปัญญาด้วยสาระทางพุทธธรรมเพราะจะ ช่วยนำไปสู่การปฏิบัติที่ประกอบด้วยกุศลกรรม อุดมการณ์ของรัฐในทางพุทธศาสนา จึงมีสาระ สำคัญว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเสมือนพระโพธิสัตว์ ปฏิบัติพระราชภารกิจในฐานะธรรมิก ราชาราชทั้งในฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักรล้วนเป็นไปเพื่อจรรโลงธรรม เพื่อจะยังพสกนิกร ของพระองค์ทั้งพุทธจักรวรรดิให้เข้าใจพุทธธรรมลึกซึ้งยิ่งขึ้น และดำรงตนแต่สิ่งที่เป็นมงคล แก่ชีวิตในวิถีทางที่ชอบด้วยธรรมตามฐานะ และหน้าที่ของตนด้วยความไม่ประมาท จะบรรลु ความหลุดพ้น คือ นิพพานอันเป็นอุดมคติของชีวิตชาวพุทธเถรวาท เนื่องจากพฤติกรรม

การอุทิศถวาย ทั้งส่วนที่เป็นที่ดินและผลประโยชน์รวมถึงผู้คนให้กับวัดวาอารามต่าง ๆ โดยเฉพาะพระอารามหลวง เพื่อเป็นทานแก่พระศาสนาในอาณาจักรล้านนามีมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ชุมชนวัด หรือศาสนจักรขยายตัวเติบโตขึ้น คนของศาสนาจักรจึงมีฐานะเป็นอภิสิทธิชน หลุดจากอำนาจรัฐ เพราะได้รับการยกเว้นภาระหน้าที่ที่มีต่อฝ่ายอาณาจักร อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งภายในพระราชวงศ์ และการรุกรานจากอำนาจภายนอกเป็นอุปสรรคต่อการมีเสถียรภาพทางการเมืองอยู่ไม่น้อย ปัจจัยแรกมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับพุทธจักร ซึ่งเกี่ยวเนื่องไปถึงสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจด้วย ดูเหมือนว่าการที่กษัตริย์ล้านนาสมัยต่อมาขาดบุญญาบารมี ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งภายใน และต่อต้านศัตรูภายนอกได้ การเสียดุลระหว่างฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเพิ่มอิทธิพลของฝ่ายหลัง ทั้งในด้านจำนวนคนและลาภสมบัติ ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้ผู้นำรัฐที่มีบุญญาบารมีทั้งทางฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร เช่น บุเรงนอง กษัตริย์พม่าฉวยโอกาสเข้ามาครอบครองล้านนาได้

พระมหากฤษฎา นันทเพชร (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม โดยทำการศึกษากับพระสงฆ์ที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 4 ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง และภิกษุสงฆ์ สามเณร ผู้กำลังศึกษาภาษาบาลี ชั้นประโยค ป.ธ. 9 ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่รับรู้ปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและมีความเห็นว่าเป็นปัญหาสังคมที่ทุกฝ่ายควรเร่งแก้ไข ได้แก่ ปัญหาศีลธรรมเสื่อมโทรม ปัญหาความยากจนและการว่างงาน และยังเห็นว่าพระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาดังกล่าว เช่น ปัญหาศีลธรรมเสื่อมโทรม ปัญหาศีลปวัณธรรมเสื่อมสลาย ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาลิขสิทธิ์ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบว่า บทบาทพระสงฆ์ในอนาคต นอกเหนือจากการเผยแผ่ศาสนาธรรมแล้ว พระสงฆ์ควรมีบทบาทในด้านการให้การศึกษา และพัฒนาจิตวิญญาณ เมื่อพิจารณาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม โดยเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ บทบาทด้านการพัฒนาจิตวิญญาณ บทบาทด้านส่งเสริมและอนุรักษ์ศีลปวัณธรรม และสิ่งแวดล้อม บทบาทด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม บทบาทด้านการให้การศึกษา และบทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ ตามลำดับ

พระมหาสมชาย เจริญกิจ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์

กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน พบว่า กิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ ต้องเป็นกิจกรรมที่เป็นไปตามมติ และอุดมการณ์ของสงฆ์ พระสงฆ์ภายในวัดต้องทำสังฆกรรมต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามพระวินัย และต้องแสดงออกมาจากจิตใจ และความรู้สึกตามพุทธประสงค์ที่ทรงวางไว้ กิจกรรมของวัดที่สัมพันธ์กับชาวบ้าน หรือชุมชนสงเคราะห์อนุเคราะห์ชาวบ้าน และชุมชนด้วยน้ำใจอันงาม โดยเฉพาะด้วยการสอนธรรม และการเผยแผ่ศาสนาธรรม

ชาญณรงค์ หินเกิด (2542 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาบทบาท ปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหาการพัฒนาวัดของพระสังฆาธิการในด้านการศึกษาด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยพระสังฆาธิการ จำนวน 61 รูป และผู้รู้ในชุมชนอีก 61 คน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นสำคัญในความมุ่งหมาย แล้วเสนอผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์ พบว่า (1) พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ใช้วัดของตนเองเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ปกครองวัดด้วยความเรียบร้อย เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบทบาทหน้าที่ด้วยดีเสมอมา ปรับปรุงสถานที่และบริเวณวัดให้สะอาดและร่มรื่น รวมทั้งให้สาธารณสงเคราะห์ได้ตามฐานะรูป และ (2) การพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคามทั้ง 5 ด้าน พระสังฆาธิการประสบปัญหาสำคัญ ได้แก่ ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่ ห้องสมุดและหนังสือประกอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีไม่เพียงพอ ทั้งนี้เพราะขาดแคลนบุคลากร งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ ปัญหาเหล่านี้พระสังฆาธิการ ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ ผู้มีจิตศรัทธาบริจาคสมทบ และชุมชนช่วยแก้ปัญหา ทำให้การพัฒนาวัดดำเนินมาได้ในระดับหนึ่ง

ดำรงค์ พลโภชน์ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาการใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษา และเปรียบเทียบการใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 6 วิธี ได้แก่ การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกกรรมฐาน การสนทนาธรรม การแสดงโอวาทกถา การใช้สื่อต่าง ๆ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยจำแนกตามวุฒิการศึกษาทางโลก วุฒิการศึกษาทางธรรม ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ระดับสมณศักดิ์ บุคลิกภาพ และรูปแบบ

การติดต่อสื่อสาร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 291 รูป ที่ได้จากการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ เครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) และใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) อย่างมีสัดส่วน โดยใช้อำเภอและระดับสมณศักดิ์เป็นชั้นในการสุ่ม สำหรับ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบน มาตรฐาน และการทดสอบด้วยค่า t (t-test Independent Sample) ผลการวิจัย พบว่า

(1) เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด ใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาทั้ง 6 วิธี ได้แก่ การแสดง พระธรรมเทศนา การฝึกกรรมฐาน การสนทนาธรรม การแสดงโอวาทกถา การใช้สื่อต่าง ๆ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และรายวิธีก็อยู่ในระดับ ปานกลางทุกวิธี (2) เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกแตกต่างกัน ใช้วิธี การเผยแผ่พุทธศาสนาทั้ง 6 วิธี โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาเป็นรายวิธี พบว่า ใช้วิธีการแสดงพระธรรมเทศนา การสนทนาธรรม การแสดง โอวาทกถา แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้น วิธีการฝึกกรรมฐาน การใช้สื่อ ต่าง ๆ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(3) เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมแตกต่างกัน ใช้วิธีเผยแผ่พุทธศาสนา ทั้ง 6 วิธี โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อพิจารณาเป็นรายวิธี พบว่า ใช้วิธี การสนทนาธรรม การใช้สื่อต่าง ๆ และการจัดกิจกรรม ต่าง ๆ แตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญ ทางสถิติ ยกเว้น วิธีการแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกกรรมฐาน และการแสดงโอวาทกถา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (4) เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มี ประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส แตกต่างกัน ใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาทั้ง 2 วิธี โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายวิธี พบว่า ใช้วิธี การแสดงพระธรรมเทศนา การแสดงโอวาทกถา และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นวิธีการฝึกกรรมฐาน การสนทนาธรรม และการใช้สื่อ ต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (5) เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีระดับ สมณศักดิ์แตกต่างกัน ใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาทั้ง 6 วิธี โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายวิธี พบว่า ใช้วิธีการแสดงพระธรรมเทศนา การแสดง โอวาทกถา การใช้สื่อ ต่าง ๆ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ยกเว้น วิธีการฝึกกรรมฐาน และการสนทนาธรรม แตกต่างกันอย่างไม่มี

นัยสำคัญทางสถิติ (6) เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีบุคลิกภาพแตกต่างกัน ใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาทั้ง 6 วิธี โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายวิธี พบว่า ใช้วิธีการแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกกรรมฐาน การสนทนาธรรม การใช้สื่อต่าง ๆ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นวิธีการแสดงโอวาทกถา แตกต่างกันอย่างไรไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และ (7) เจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีรูปแบบการติดต่อสื่อสารแตกต่างกัน ใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาทั้ง 6 วิธี โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายวิธี พบว่า ใช้วิธีการแสดงพระธรรมเทศนา และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้น วิธีการฝึกกรรมฐาน การสนทนาธรรม การแสดงโอวาทกถา และการใช้สื่อต่าง ๆ แตกต่างกันอย่างไรไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

พระมหาวิไล พลเตมา (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพระครูสุธีปริยัติโยคม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและผลการพัฒนาชุมชนของพระครูสุธีปริยัติโยคม เจ้าอาวาสชัยศรี และเจ้าคณะอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น วิธีการวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการจดบันทึก กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย พระภิกษุและสามเณร จำนวน 15 รูป ข้าราชการในพื้นที่ที่ศึกษา จำนวน 15 คน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 15 คน ประชาชนทั่วไป จำนวน 20 คน รวม 65 คน ผลการวิจัย พบว่าพระครูสุธีปริยัติโยคม เป็นพระที่มีความตั้งใจที่จะช่วยพระพุทธศาสนา ช่วยพัฒนาสังคมและชุมชนทั่วไป โดยได้ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องชี้นำในการพัฒนา บทบาทด้านสังคมวัฒนธรรมที่มองเห็นเป็นรูปธรรม คือ ด้านการจัดการเรียนการสอนนักเรียนและบาลีแก่ภิกษุสงฆ์ สามเณรภายในวัดชัยศรี และเขตใกล้เคียง รวมถึงการอบรมธรรมแก่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะเน้นให้ประชาชนมีความสามัคคี มีจิตสำนึกสาธารณะ เข้าวัดรักษาศีล ซื่อสัตย์สุจริต ประกอบสัมมาชีพโดยชอบธรรม ด้านเศรษฐกิจได้นำประชาชนจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านเสียว วัดชัยศรี ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นการออมทรัพย์รู้จักประหยัดใช้จ่ายในครอบครัว นำการจัดตั้งร้านค้าสหกรณ์หมู่บ้าน เพื่อเป็นการแก้ปัญหาซื้อสินค้า การจัดเครื่องอุปโภคบริโภคในเวลาไม่มีเงินสดในมือ การส่งเสริมอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน คือการตั้งกลุ่มพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การพัฒนาสาธารณสุขพื้นฐานภายในหมู่บ้าน การสร้างถนนที่มีความมั่นคง การจัดระบบรักษาความสะอาด พื้นฟู และอนุรักษ์ลำน้ำพอง โครงการธนาคาร

ขณะจัดเก็บให้เรียบร้อยโดยมีที่พักขยะหรือธนาคารขยะ เป็นต้น บทบาทการพัฒนาของพระครูสุธีปริยัติโยคมที่ปรากฏเป็นรูปธรรมในทัศนะของชุมชนมากที่สุด คือ การเผยแพร่ศีลธรรม ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่อยากเห็นบทบาทพัฒนาชุมชนในอนาคตของพระครูสุธีปริยัติโยคมด้านศีลธรรมมากกว่าบทบาทด้านอื่นเพราะชีวิตจะดีงาม มีความสุข ประเทศชาติ จะเจริญรุ่งเรืองมั่นคง สังคมจะร่มเย็นเป็นสุขได้ด้วยการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจควบคู่กันไป

3.3 ด้านการศาสนศึกษา มีการวิจัยในประเด็นนี้ ดังต่อไปนี้

สัมพันธ์ เย็นสำราญ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ภารกิจของมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา วัตถุประสงค์ โครงสร้าง และภารกิจของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารและอาจารย์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์เกี่ยวกับภารกิจของ มหาวิทยาลัยสงฆ์ และวิเคราะห์ภารกิจของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ผลการวิจัย พบว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ในประเทศไทยสองแห่ง คือ สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้รับการสถาปนาขึ้น โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง ในระยะแรก ๆ ของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังมีได้ดำเนินงานอย่างสถาบันอุดมศึกษา เพิ่งมาเริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. 2489 เป็นต้นมา การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งที่กระทำต่อเนื่องและเด่นชัดซึ่งนับเป็นภารกิจของมหาวิทยาลัย คือ (1) ด้านการให้การศึกษแก่พระ ภิกษุสามเณร (2) ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และ (3) ด้านการเป็นแหล่งรวมวิทยากรทางพระพุทธศาสนา ผู้บริหารและอาจารย์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับภารกิจ ทั้ง 3 ด้าน โดยในปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์เน้นภารกิจด้านการให้การศึกษแก่พระภิกษุสามเณร การเผยแพร่พระพุทธศาสนาและการเป็นแหล่งรวมวิทยากรทางพระพุทธศาสนา ตามลำดับ ส่วนแนวโน้มในอนาคตมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังคงเน้นภารกิจ ทั้ง 3 ด้านตามลำดับเช่นกัน ในการดำเนินภารกิจด้านต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการที่สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์ของสถาบัน

วัฒนา มีชูเสถ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องแนวโน้มการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ภายในสองทศวรรษหน้า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวโน้ม แนวคิด จุดมุ่งหมายการจัดและการบริหารการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ภายในสองทศวรรษหน้า

โดยใช้เทคนิควิจัยอนาคต ผลการวิจัย พบว่า แนวโน้มในการจัดการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ ด้านแนวคิด จะยึดพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน โดยใช้หลักไตรสิกขาเพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพของพระสงฆ์ในฐานะเป็นศาสนทายาท และสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ด้วยการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ด้านจุดมุ่งหมายทางการศึกษาจะมุ่งสนองความต้องการของพระศาสนา สังคมและบุคคลจะให้รัฐบาลรับรองสถานภาพของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งและจัดตั้งหน่วยงานเพื่อรับผิดชอบการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ โดยเฉพาะด้านการจัดการบริหารการศึกษา พบว่า หลักสูตรจะยังคงมีหลายลักษณะ ทั้งสำหรับผู้บวชระยะสั้น และระยะยาว การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จะเน้นภาษาบาลี และนำพระไตรปิฎกมาเรียนควบคู่อรรถกถา การศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ จะมุ่งสนองพระศาสนาในการผลิตศาสนทายาท เช่น จัดหลักสูตรบาลีศึกษาพุทธโฆส จัดหลักสูตรสนองความต้องการของผู้เรียน ในด้านผู้เรียน จะยังเป็นผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาและจะมีผู้บวชระยะสั้นมากขึ้น ด้านผู้สอน จะมีความชำนาญทั้งทางโลกและทางธรรม จะใช้เทคนิคการเรียนการสอนหลากหลาย ส่วนการวัดและประเมินผล มีแนวโน้มไม่เปลี่ยนแปลง ฆราวาสจะเข้ามาช่วยบริหารจัดการศึกษาสงฆ์มากขึ้น จะมีการตั้ง กองทุนพระพุทธรศาสนาเพื่อสนับสนุนการบริหารการศึกษามากขึ้น บุคลากรในการจัดการศึกษา จะได้รับค่าตอบแทน และสวัสดิการมากขึ้น

จรินทร์ ยังสังข์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้บทบาทพระสงฆ์ในเขตชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีบทบาทเปลี่ยนแปลงไปจากหลักการของพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ข้อมูลได้รับการตรวจสอบความสมบูรณ์ และแยกแยะเป็นหมวดหมู่แล้วทำการวิเคราะห์ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีที่กำหนดไว้ นำเสนอแบบบรรยาย ผลการวิจัย พบว่า (1) พระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงมีบทบาทหลายด้าน ได้แก่ ด้านการปกครองบริหารตน ด้านการเผยแผ่ศาสนาด้วยวิธีการต่าง ๆ ด้านให้การศึกษาทั้งพระสงฆ์ สามเณร และประชาชน ด้านสาธารณูปการ การบำรุงวัด ด้านสาธารณสงเคราะห์แก่ประชาชนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ (2) บทบาทที่เื้อื่อต่อรัฐในการปกครอง เป็นเครื่องมือของรัฐ รับนโยบายของรัฐในการสั่งสอนให้ประชาชนไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ซึ่งมีผลให้พระสงฆ์ได้รับผลตอบแทน ด้านลากลักการะ เช่น ตำแหน่ง และวัตถุต่าง ๆ และ (3) เงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้บทบาทพระสงฆ์เปลี่ยนแปลงมาจาก 2 ด้านคือ ปัจจัยภายนอก คือ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทเพราะชุมชนมี

การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสื่อสารมวลชน ค่านิยม ด้านความเชื่อดั้งเดิม รวมถึงการแทรกแซงของรัฐ นักการเมือง นักธุรกิจเอกชน ปัจจุบันภายใน คือ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทเพราะปัจจัยของพระสงฆ์เอง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของพระสงฆ์ กฎหมายคณะสงฆ์ การประชุมพระสังฆาธิการ และทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการกล่อมเกลามาอย่างยาวนาน

สวัสดิ์ เปี่ยมสัสม (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องสถานภาพและการแสวงหาความรู้ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีความมุ่งหมาย 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาสถานภาพของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันของอำเภอ ชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ และเพื่อศึกษาถึงวิธีการแสวงหาความรู้ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันของอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระภิกษุ สามเณร จำนวน 280 รูป ที่จำพรรษาตั้งแต่ 2 พรรษาขึ้นไป โดยแยก เป็นพระภิกษุ จำนวน 255 รูป สามเณร จำนวน 25 รูป จากจำนวนวัด 51 วัด ใน 12 ตำบล ของอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบตรวจสอบรายการสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ผลการวิจัย พบว่า (1) สถานภาพของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันของอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า วัดในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา สถานภาพของพระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีภูมิภาคที่เกิดในภาคเหนือ บิดาและมารดามีอาชีพทำนา มีสถานภาพเป็นพระ ภิกษุ มีจำนวนพรรษาระหว่าง 2-9 พรรษา สาเหตุที่มาจำพรรษาเพราะศึกษา พระธรรมวินัย และศึกษาหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ไม่ได้จบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีสถานภาพ เป็นพระลูกวัดและยัง ไม่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ (2) วิธีการแสวงหาความรู้ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่ไม่ได้ศึกษาพระปริยัติธรรม และที่ศึกษาพระปริยัติธรรมมีส่วนน้อย พระสงฆ์ที่ศึกษาพระปริยัติธรรมส่วนใหญ่ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีส่วนน้อย ผู้ที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมส่วนใหญ่กำลังศึกษานักธรรมชั้นตรี ผู้ที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีส่วนใหญ่กำลังศึกษาบาลีประโยค 1-2 พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ไม่ได้ศึกษาสายสามัญ ผู้ที่ศึกษาสายสามัญมีส่วนน้อย ผู้ที่กำลังศึกษาสายสามัญส่วนใหญ่ศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พระสงฆ์แสวงหาความรู้จากการอ่านหนังสือพิมพ์รายวัน อ่านวารสารทางด้านธรรม อ่านเอกสารต่าง ๆ ของทางโลก ศึกษาตำราแพทย์แผนโบราณ มีค่าใช้จ่ายใน

การแสวงหาความรู้ ได้มาจากกรณีประกอบพิธีกรรมสงฆ์ประมาณเดือนละ 500 บาท วัดไม่มีห้องสมุดและมีหนังสือไม่เพียงพอ วัดส่งเสริมสนับสนุนการแสวงหาความรู้ในระดับปานกลาง วัดไม่ได้จัดทุนการศึกษาให้พระสงฆ์และต้องการให้รัฐจัดเงินงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายในการแสวงหาความรู้ พระสงฆ์ส่วนใหญ่นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชนทราบและนำไปปฏิบัติ มีภารกิจประจำวันในการปฏิบัติธรรมและเทศน์

สุภา อุตโท (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงบทบาทที่พระสงฆ์ควรทำในการพัฒนาสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในอีก 2 ทศวรรษหน้า ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) อันเป็นเทคนิคที่ต้องระดมความคิดเห็นที่หลากหลายและกว้างขวาง จากพระสงฆ์จำนวน 10 รูป และฆราวาสจำนวน 23 ท่านทั่วประเทศ ผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญอย่างลึกซึ้งต่อสภาพสังคมไทยในอนาคต และวงการพระสงฆ์ไทย ผลการศึกษา พบว่า (1) สภาพสังคมไทยใน 2 ทศวรรษหน้า พบว่า กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกจะมีผลกระทบต่อสังคมไทยอย่างสูง ทำให้การเมืองไทยมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยสูงขึ้น การติดต่อสื่อสารของคนจะผ่านเทคโนโลยีทันสมัยมากขึ้น เศรษฐกิจไทยยังคงมีการเจริญเติบโต แต่เป็นไปในอัตราที่ไม่สูงมากนัก ค่านิยมบริโภคจะมีอิทธิพลสูงต่อความคิดของคนในเมือง จะมีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่หลากหลาย ขณะเดียวกันปัญหาทางสังคมต่างๆ จะมีความซับซ้อนขึ้น ส่วนในชนบทจะมีปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น อันนำไปสู่การลดของทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ พร้อมกันนั้น ชนบทก็ยังเป็นฐานการผลิตของเมืองต่อไป (2) บทบาทพระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า ควรมีบทบาท 3 ด้านด้วยกัน คือ บทบาทต่อตนเอง ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัยให้แตกฉาน บทบาทต่อองค์กรสงฆ์ ได้แก่ การจัดวัดให้สงบ สะอาด และมีที่ปฏิบัติธรรม จัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดให้หลากหลายขึ้น ตั้งวิทยาลัยพัฒนาพระสังฆาธิการทั่วประเทศ และปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น และบทบาทต่อสังคม ได้แก่ การเรียนรู้วิชาการทางโลก และสภาพสังคมสอนศีลธรรมแก่ประชาชนทุกระดับ ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตแก่ประชาชน ให้การศึกษาแก่คนในชุมชน สงเคราะห์คนในชุมชน สำหรับข้อเสนอแนะในการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้าเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ควรจัดให้มีศูนย์กลาง การให้ความรู้และทักษะในวิชาการที่พระสงฆ์ต้องการ รัฐบาล ควรสนับสนุน

เงินทุน และส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชน เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเพิ่มเติมในวิชาที่เกี่ยวกับการพัฒนาและช่วยเหลือสังคมตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงเอก จัดศูนย์กลางในการให้ วิชาความรู้และฝึกทักษะแก่พระสงฆ์ และประชาชนทั่วไปก็ควร มีส่วนในการสนับสนุนพระสงฆ์ในการทำงานเพื่อสังคมทั้งด้านความคิดและทุนทรัพย์

3.4 ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการวิจัยในประเด็นนี้ ดังต่อไปนี้

ประวิตร ทับเที่ยง (2535 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาทัศนคติของ เจ้าอาวาสที่มีต่องานการศึกษานอกโรงเรียนในภาคคณะสงฆ์ 13 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา และเปรียบเทียบทัศนคติของเจ้าอาวาสที่มีต่องานการศึกษานอกโรงเรียน ในเขตปกครองภาค คณะสงฆ์ 13 โดยจำแนกตามอายุ พรรษาบวช วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาทาง คณะสงฆ์ ประสบการณ์ ในตำแหน่งเจ้าอาวาสและที่ตั้งวัดที่ปกครอง กลุ่มตัวอย่างคือ เจ้าอาวาสเขตการปกครองภาคคณะสงฆ์ 13 ซึ่งได้แก่เจ้าอาวาสวัด ในจังหวัด ชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด จำนวน 250 รูป เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสอบถามวัดทัศนคติของเจ้าอาวาส เกี่ยวกับการปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียน แบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบ t-test และการวิเคราะห์ ความแปรปรวนแบบทางเดียว และทดสอบรายคู่ โดยวิธีการของนิวแมนคูลล์ ผลการวิจัย พบว่า เจ้าอาวาสมีทัศนคติ ด้านความคิดเห็นต่องานการศึกษานอกโรงเรียนอยู่ในระดับที่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในด้านการให้ความรู้พื้นฐาน ส่วนด้านการปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียนอยู่ในระดับที่ปฏิบัติน้อย ด้านที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ ด้านการให้บริการข่าวสาร ข้อมูล เจ้าอาวาสที่มีอายุ พรรษาบวชและประสบการณ์ในตำแหน่งต่างกัน มีทัศนคติด้าน ความคิดเห็นต่องานการศึกษานอกโรงเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเจ้าอาวาสที่มีวุฒิการศึกษา สายสามัญ วุฒิการศึกษาทางคณะสงฆ์และที่ตั้งวัดที่ปกครอง ต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนเจ้าอาวาส ที่มี ประสบการณ์ในตำแหน่งต่างกันมีการปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียน ด้านการให้ความรู้ พื้นฐานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเจ้าอาวาสที่มีอายุ พรรษาบวช วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาทางคณะสงฆ์ และที่ตั้งวัดที่ปกครองต่างกันมีการปฏิบัติงานการศึกษานอกโรงเรียนไม่แตกต่างกัน

ระพีณ ชูชื่น (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนใน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร

มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการสั่งสอนอบรม การสนับสนุนกิจกรรม การให้คำแนะนำ ปรีกษา และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ด้านการสั่งสอนอบรมทางด้านจริยธรรมของนักเรียนภายในสถานศึกษา การสั่งสอนอบรม ทางด้านจริยธรรมในโรงเรียน พระสงฆ์ส่วนมากเคยเข้ามาสั่ง สอนอบรมทางด้านจริยธรรม แก่นักเรียนในโรงเรียน และพระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรม แก่นักเรียนมากกว่าสัปดาห์ ละ 1 ครั้ง วิธีการสั่งสอนอบรมของพระสงฆ์ ส่วนมากเข้ามา เป็นครูสอนจริยศึกษาประจำใน โรงเรียน รองลงมาคือ เป็นวิทยากรรับอาราธนามาแสดงธรรมเทศนา หรือแสดงปาฐกถาธรรม ในโรงเรียนตามโอกาสพิเศษ เช่น วันไหว้ครู เนื้อหาทางจริยธรรมที่พระสงฆ์สั่งสอนอบรม ในโรงเรียนที่ตรงกับคุณธรรม 30 ประการ คือ เรื่องความเมตตา กรุณา มากที่สุด รองลงมา มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และ เสียสละ การสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม เกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา พระสงฆ์ส่วนมากเคย มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญ ทางศาสนา ร่วมกับ โรงเรียนกิจกรรมในวัน สำคัญทางศาสนาที่พระสงฆ์เข้าร่วมมากที่สุด คือ กิจกรรมในวันวิสาขบูชา รองลงมาคือ วันอาสาฬหบูชา พระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญ ทางศาสนา ร่วมกับ โรงเรียน โดย เป็นผู้ให้ความร่วมมือแก่คณะครู-อาจารย์ และผู้จัดมากที่สุด การสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรม เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมภายใน สถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากมีส่วนร่วมในกิจกรรม กิจกรรมที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการจัด มากที่สุด คือ รายการตอบปัญหาทางจริยธรรมในโอกาสพิเศษของโรงเรียน รองลงมา คือ โครงการอบรมศีลธรรมนักเรียนภาคฤดูร้อน บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดกิจกรรมพระสงฆ์ ส่วนมากให้ความร่วมมือกับคณะครูอาจารย์ผู้จัด และรองลงมาคือ ให้คำแนะนำแก่คณะครู อาจารย์ผู้จัดการสนับสนุนกิจกรรมทางจริยธรรมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม ภายนอก สถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากเคยจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนนอก สถานศึกษา กิจกรรมที่พระสงฆ์จัดขึ้นเป็นส่วนมาก คือ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน วิธีการจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม พระสงฆ์ส่วนมากจะให้คำแนะนำปรีกษาแก่คณะครู อาจารย์ผู้จัดด้านการให้คำแนะนำปรีกษาปัญหาจริยศึกษาในโรงเรียน การให้คำแนะนำปรีกษา เกี่ยวกับปัญหาด้านจริยศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากเคยให้คำแนะนำ ปรีกษาเกี่ยวกับปัญหา ทางด้านจริยศึกษาแก่นักเรียน โดยพระสงฆ์จะให้คำแนะนำปรีกษา แก่นักเรียนเกี่ยวกับปัญหา ทางด้านจริยศึกษาที่ตรงกับคุณธรรม 30 ประการ ในเรื่องความกตัญญูคุณเวทิมากที่สุด รองลงมา คือ ความเมตตา กรุณา อุเบกขา การให้คำแนะนำเกี่ยวกับปัญหาทั่วไป

พระสงฆ์ได้ให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ คือ ปัญหาครอบครัว ที่ให้คำแนะนำปรึกษามากที่สุดเกี่ยวกับเรื่องสภาพแวดล้อมทางบ้านไม่ดี เช่น มีแหล่งมั่วสุมการพนัน มีขโมย ปัญหาทางการเรียนที่ให้คำแนะนำปรึกษามากที่สุด คือ เรื่องนักเรียนไม่เข้าใจบทเรียน ปัญหาทางการเงินที่ให้คำปรึกษามากที่สุด คือ เรื่องการขาดทุนทรัพย์ในการเรียน ปัญหาสุขภาพที่ให้คำแนะนำปรึกษามากที่สุด คือ เรื่องนักเรียนมีความบกพร่องทางด้านร่างกาย เช่น สายตา วิธีการให้คำแนะนำปรึกษาแก่นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา โดยส่วนมากวิธีที่พระสงฆ์ปฏิบัติมากที่สุด คือ การให้คำแนะนำปรึกษาที่วัดเมื่อนักเรียนไปปฏิบัติกิจกรรมที่วัด รองลงมาคือ ให้คำแนะนำปรึกษาที่โรงเรียนเมื่อคณะครู-อาจารย์นิมนต์ไป ด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พระสงฆ์ส่วนมากเคยมีส่วนร่วมในการชักชวนสมาชิกในชุมชนให้เข้าร่วมกิจกรรมทางจริยธรรมที่โรงเรียนจัดขึ้น โดยมีพระสงฆ์ให้การชักชวนเป็นบางครั้ง กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาที่พระสงฆ์ให้การชักชวนแก่สมาชิกในชุมชนมากที่สุด ได้แก่ กิจกรรมวันวิสาขบูชา และรองลงมา คือ วันมาฆบูชา และวันอาสาฬหบูชา กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาพิธีของโรงเรียนที่พระสงฆ์ให้การชักชวนแก่สมาชิกมากที่สุดคือ การตักบาตร รองลงมาคือ การฟังเทศน์ กิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนที่พระสงฆ์ให้การชักชวนแก่สมาชิกส่วนมาก คือ พิธีพุทธามามกะ รองลงมา คือ การบรรพชาสามเณร ภาคฤดูร้อน วิธีการที่พระสงฆ์ใช้ในการชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คือ การบอกกล่าวแก่สมาชิกในชุมชนที่วัด เมื่อสมาชิกในชุมชนมาประกอบกิจกรรมทางศาสนาที่วัด

พระมหาประยงค์ อุปเสน (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารและการจัดการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ในเขตจังหวัดหนองคาย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารและจัดการศูนย์ฯ และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยบางประการที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ รวมทั้งปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานศูนย์ฯ สำหรับวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้ใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์รวมทั้งการสังเกตการณ์ในพื้นที่ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ที่เป็นผู้บริหารงานศูนย์ฯ 68 รูป จาก 68 ศูนย์ฯ กลุ่มพี่เลี้ยงเด็ก 85 คน และผู้นำชุมชน 67 คน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง 10 คน สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ไควสแควร์ ผลการวิจัย พบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีตำแหน่งระดับเจ้าอาวาสขึ้นไป มีอายุพรรษามากกว่า 10 พรรษาขึ้นไป เป็นผู้มิถุนีดำเนินในท้องถิ่นนั้นมาก่อน ทั้งหมดมีวุฒิการศึกษาทางธรรม ตั้งแต่ระดับนักธรรมชั้นตรีถึงนักธรรมชั้นเอก ส่วนใหญ่จบการศึกษาทางโลกระดับประถมศึกษา ไม่เคยมีประสบ

การณ์ในการทำงานเกี่ยวกับศูนย์เด็กเล็กมาก่อน จำนวนกว่าครึ่งหนึ่งนั้น มีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับสังคม เช่น เป็นครู ผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นักเผยแผ่ศาสนาในด้านบทบาทการบริหารและจัดการศูนย์ฯ ของพระสงฆ์นั้น พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทสูงในการบริหารและจัดการศูนย์ฯ แต่ละด้าน ส่วนปัจจัยที่นำมาศึกษาความสัมพันธ์กับบทบาทในการบริหาร และจัดการศูนย์ฯ ของพระสงฆ์ โดยพิจารณาจากค่านัยสำคัญทางสถิตินั้น ปรากฏว่า (1) ความมั่นใจในการทำงานมีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ ในแทบทุกด้าน ยกเว้นด้านการพัฒนาบุคลากรและการประชาสัมพันธ์ศูนย์ฯ (2) ประสบการณ์การเข้ารับการฝึกอบรมและการสัมมนา ไม่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในทุก ๆ ด้าน (3) ความสามารถในการระดมทุนและทรัพยากรจากภายนอก มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์แทบทุกด้าน ยกเว้นด้านวิชาการและการปรับปรุงโอกาสทางการศึกษา และด้านการจัดการอาคารสถานที่ และธุรการ (4) การได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากพี่เลี้ยงเด็ก มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์แทบทุกด้าน ยกเว้นด้านการจัดการอาคารสถานที่และธุรการ (5) การได้รับการติดตาม และสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์แทบทุกด้าน ยกเว้นด้านวิชาการ และการปรับปรุงโอกาสทางการศึกษา (6) การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานศูนย์ฯ มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์ทุกด้าน ส่วนปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศูนย์ฯ นั้น พบว่า (1) ปัญหาที่เกี่ยวกับ พระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ การละเลยหน้าที่ ขณะที่บางส่วนก็ไม่ค่อยจะมั่นใจในการทำงาน เพราะมีปัญหาในเรื่องงบประมาณอุดหนุนของรัฐ (2) ปัญหาที่เกี่ยวกับพี่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่เป็นเรื่อง ที่เกี่ยวกับการขาดขวัญ กำลังใจในการทำงานมีปัญหาการเปลี่ยนแปลงพี่เลี้ยงเด็กบ่อยขึ้น รองลงมาคือการขาดความรู้ ความเข้าใจในเทคนิควิธีการดูแลเด็กและปัญหาการมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมบางอย่าง (3) ปัญหาที่เกี่ยวกับคณะกรรมการศูนย์ฯ คณะกรรมการศูนย์ฯ ส่วนใหญ่ ยังให้ความร่วมมือน้อย ไม่มีเวลาดูแล กิจการศูนย์ฯ (4) ปัญหาเกี่ยวกับผู้ปกครองเด็ก พบว่า ส่วนใหญ่ ผู้ปกครองเด็กยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและไม่มีเวลา มาให้ความร่วมมือกับศูนย์ฯ เท่าที่ควร (5) ปัญหาที่เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ยังขาดการติดตาม และดูแลอย่างต่อเนื่อง และขาดการประสานงานกับบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่มทำให้เกิด ความเหลื่อมล้ำในการทำงาน (6) ปัญหาที่เกี่ยวกับทุนและงบประมาณ พบว่า ศูนย์ฯ ส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องทุนดำเนินการไม่เพียงพอ รวมทั้ง วัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ ซึ่งก็ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับตัวพี่เลี้ยงเด็ก และการขยับเลิกกิจการศูนย์ฯ นอกจากนี้ ยังพบว่ามีปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัญหาการจัดตั้งสถานศึกษาเด็กที่ซ้ำ

ซื่อน ปัญหาการขาดอุปกรณ์การสอน ที่เล่นเด็ก และคู่มือการสอน จากผลการศึกษาดังกล่าวจึงพบว่า การที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทสูงเป็นเพราะมีปัจจัยหลายประการเกี่ยวพัน โดยเฉพาะพบว่า ปัจจัยด้านพี่เลี้ยงเด็ก เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้น มีผลอย่างยิ่งต่อบทบาทของพระสงฆ์เนื่องจากกลุ่มบุคคลดังกล่าว เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และมีอิทธิพลต่อการทำงานของพระสงฆ์โดยตรง ส่วนปัจจัยด้านอื่น ๆ ที่มีลักษณะส่วนบุคคล คือ ความมั่นใจในการทำงานประสบการณ์การฝึกอบรม หรือสัมมนา และความสามารถในการระดมทุน และทรัพยากรจากภายนอก ไม่พบว่ามีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์มากนัก คือ มีผลเฉพาะบทบาทด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น เมื่อพิจารณาจากผลการศึกษาแล้ว ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะต่อกลุ่มพระสงฆ์และบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน ดังนี้ คือ ควรจะได้มีการสนับสนุนและส่งเสริมพระสงฆ์ที่ดำเนินงานศูนย์ฯ อย่างจริงจังทั้งในด้านวิชาการ คือ การบริหารงานศูนย์ฯ และงบประมาณในการดำเนินงาน เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีขวัญกำลังใจและมีความมั่นใจในการทำงานมากขึ้น มีความรู้ความเข้าใจในการทำงาน และมีความสามารถในการบริหารงานศูนย์ฯ ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะความสามารถในการกระตุ้นและส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานศูนย์ฯ และระดมทรัพยากรมาใช้ในการดำเนินงานศูนย์ฯ โดยด้านวิชาการนั้น ควรให้หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนด้วย เช่น องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษาอื่น ๆ เพื่อให้การฝึกอบรมพระสงฆ์ และการติดตามผลการดำเนินงาน ส่วนในด้านงบประมาณควรพิจารณาในด้าน ค่าตอบแทนพี่เลี้ยงเด็กให้เหมาะสมขึ้น และเป็นมาตรฐานทุกพื้นที่ที่ปัจจัยสำคัญที่น่าจะพิจารณาและดำเนินการ ก็คือ ควรสนับสนุนทางด้านวิชาการและสร้างขวัญกำลังใจ แก่พี่เลี้ยงเด็ก ซึ่งควรมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เจ้าหน้าที่ควรจะต้องติดตามและนิเทศงานมากขึ้น และทำอย่างจริงจัง รวมทั้งการส่งเสริมให้ศูนย์ฯ เป็นของชาวบ้าน โดยให้ชาวบ้านได้เข้ามาดูแล และสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์ฯ มากขึ้น รวมไปถึงคณะกรรมการสภาตำบลและองค์กร บริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็ควรจะเข้ามาดูแลกิจการศูนย์ฯ ด้วย ในด้านการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดจากการขาดการประชาสัมพันธ์ และการให้ข้อมูลแก่บุคคลที่ เกี่ยวข้อง เช่น พ่อแม่เด็ก คณะกรรมการศูนย์ฯ จึงควรที่พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ และ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต้องเพิ่มการประชาสัมพันธ์ศูนย์ฯ ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ส่วนข้อเสนอแนะ เพื่อการวิจัยต่อไปนั้น ควรจะศึกษาวิจัยในเรื่องความคาดหวังของผู้ปกครองเด็ก ในการเรียน การสอนเด็กเล็กในศูนย์ฯ

บทบาทและความพึงพอใจของพี่เลี้ยงเด็ก การศึกษาทดสอบปัจจัยอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากปัจจัย 6 ประการนี้ และรวมถึงแนวทางต่าง ๆ ที่จะให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการดำเนินงาน ศูนย์ฯ ต่อไป

พัทธยา เนตรธรรานนท์ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียนและเจ้าอาวาส ที่มีต่อความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับวัด : กรณีศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ที่ใช้พื้นที่ของวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็น และเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน และเจ้าอาวาสที่มีต่อความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับวัด โดยทำการศึกษาในเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าที (t-test) เพื่อสำรวจความคิดเห็นของประชากรทั้งสองกลุ่ม คือ ผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา (ผู้บริหาร โรงเรียนอาจารย์ใหญ่ หรือครูใหญ่) จำนวน 121 คน และเจ้าอาวาส จำนวน 121 รูป พร้อมทั้งทำการศึกษาในเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบกลุ่มเล็กและสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มกรณีศึกษาที่เป็น ผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 5 คน และเจ้าอาวาส จำนวน 5 รูป ผลการวิจัย พบว่า (1) ความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียน กับวัดด้านหลักสูตรการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหาร โรงเรียนและเจ้าอาวาสมองเห็นประโยชน์และความเป็นไปได้ที่จะให้พระสงฆ์กลับเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้น เพื่อประโยชน์ทั้งนักเรียนชาย และหญิง แต่ความร่วมมือดังกล่าว ยังคงจำกัดอยู่เฉพาะวิชาจริยศึกษา และกิจกรรมอันเกี่ยวข้องกับศาสนา (2) ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัดด้านการเงิน อาคารสถานที่ และครุภัณฑ์ วัสดุอุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอน พบว่า ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัดด้านการเงิน ส่วนใหญ่ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสมีการระดมทรัพยากรร่วมกัน เช่น การให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียน การถวายค่านิตยภัตแด่พระภิกษุสงฆ์ช่วยสอนในโรงเรียน สำหรับความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัดด้านอาคารสถานที่ พบว่า ลักษณะการใช้ทรัพยากรที่ดินร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับวัดเป็นไปในสองทาง คือ โรงเรียนกับวัดมีความขัดแย้งในด้านการใช้ที่ดินร่วมกัน อันเนื่องมาจากความต้องการของผู้บริหาร โรงเรียนและเจ้าอาวาสสวนทางกัน ทางที่สองคือโรงเรียนกับวัดมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงกัน โดยผู้บริหารโรงเรียน และเจ้าอาวาสเอื้อประโยชน์ในการใช้ที่ดินร่วมกัน ส่วนความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัดด้านครุภัณฑ์ วัสดุอุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหาร โรงเรียน และเจ้าอาวาสมองเห็นความสำคัญของวัดว่าเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของโรงเรียน สำหรับสื่อการเรียน

การสอนของโรงเรียนกรุงเทพมหานคร ได้จัดสรรให้แก่โรงเรียนอย่างเพียงพอแล้ว (3) ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับวัดด้านการจัดสรร และพัฒนาบุคลากร พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน และเจ้าอาวาสมองเห็นประโยชน์ของการพัฒนาบุคลากรภายใน โรงเรียนและวัด และพร้อมที่จะร่วมมือกัน (4) จากสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสที่มีต่อความร่วมมือในการจัดการศึกษาระหว่าง โรงเรียนกับวัด มีความแตกต่างกัน ผลการทดสอบสมมติฐานทางสถิติ พบว่า ผู้บริหาร โรงเรียนและเจ้าอาวาสมีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เพียงด้านเดียว คือ ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน

สมนึก ทองแก้ว (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องคุณลักษณะและบทบาทของเจ้าอาวาสที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาใน โรงเรียนวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 12 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับคุณลักษณะที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาและบทบาทต่อการจัดการศึกษา เปรียบเทียบคุณลักษณะที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาและบทบาทต่อการจัดการศึกษา จำแนกตามสถานที่ตั้งและอายุพรรษาในการดำรงตำแหน่ง และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษากับบทบาทต่อการจัดการศึกษาของเจ้าอาวาสในโรงเรียนวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 12 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนวัด สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 12 จำนวน 254 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม แบบประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง และสหสัมพันธ์อย่างง่าย ผลการวิจัย พบว่า (1) เจ้าอาวาสมีคุณลักษณะที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาในโรงเรียนวัด อยู่ในระดับมาก (2) เจ้าอาวาสมีบทบาทต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนวัด อยู่ในระดับปานกลาง (3) เจ้าอาวาสที่อยู่ในสถานที่ตั้งต่างกันมีคุณลักษณะที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษา และบทบาทต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนวัด แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (4) เจ้าอาวาสมีอายุพรรษาในการดำรงตำแหน่งต่างกันมีคุณลักษณะที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาและบทบาทต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนวัด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ (5) คุณลักษณะที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษากับบทบาทต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนวัด มีความสัมพันธ์กันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.5 ด้านสาธารณูปการ มีการวิจัยในประเด็นนี้ ดังต่อไปนี้

อุตร ชัตติยพงศ์ (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาวิธีดำเนินการจัดอุทยานการศึกษาในศาสนสถาน จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของเจ้าอาวาสวัด พระสงฆ์ ศิษยาธิการอำเภอ นักวิชาการศึกษา ผู้บริหาร โรงเรียน และตัวแทนประชาชน เกี่ยวกับลักษณะการดำเนินการที่จำเป็น ความต้องการ และข้อเสนอแนะในการจัดทำอุทยานการศึกษาในศาสนสถาน ในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินการจัดอุทยานการศึกษาในศาสนสถานในภาพรวม กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า มีความสำคัญในระดับมาก ทรัพยากรและปัจจัยในการจัดอุทยานการศึกษา มีความจำเป็นในระดับมาก ได้แก่ ที่อ่านหนังสือ ห้องสมุด หรือสวนหนังสือ ในความต้องการของประชาชนในการจัดอุทยานการศึกษา คือ ควรมุ่งเน้นในประชาชนรักการอ่านและการเรียนรู้ด้วยตนเอง และต้องการให้ประชาชนร่วมมือร่วมใจในการจัดอุทยานการศึกษา และข้อคิดเห็นอื่น ๆ กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า อุทยานการศึกษาที่จัดในวัดนั้น มีความเหมาะสม เพราะมีบริเวณกว้างขวาง และสงบ ซึ่งจัดว่าเหมาะสมกับการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ประชาชนศึกษาเพิ่มเติม และพระสงฆ์สามารถช่วยในการให้การศึกษาได้

พระมหาสมชาย เจริญกิจ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน พบว่า ลักษณะของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ เป็นสถานที่สงบ ร่มรื่น มีลักษณะเป็นป่า หรือสวนที่จะให้ความรื่นรมย์ใจ มีการจัดสัดส่วนพื้นที่ภายในวัดได้เหมาะสม และลงตัว เอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี มีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา 3 ด้าน ดังนี้ ด้านแรก การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ ได้แก่ การจัดสร้างห้องน้ำ ห้องส้วม ละครถึงเก็บน้ำฝนเพื่อการจัดการด้านโภชนาการ และสุขภาพอนามัย การอนุรักษ์ป่าไม้ รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัด และสร้างศาลาการเปรียญเพื่อสาธารณูปการ ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษา หรือสมทบทุนอาหารกลางวัด และสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ด้านที่ 2 การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลพอ ๆ

กับการแสดงพระกรรมในวันพระ รวมทั้งแนะนำและชักชวนให้ลด ละ เลิก อบายมุขอีกด้วย
 วิธีการอบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์ และสุภาษิต ประกอบตามโอกาสอันควร จากกลุ่มคน
 ส่วนน้อยไปสู่คนส่วนใหญ่ และด้านสุดท้าย การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วย
 กระตุ้นจิตใจประชาชนให้กระทำความดีปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ร่วมประชุม
 และให้ ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคี และความ
 สงบสุขในชุมชน

ธงชัย เนตรสขาววัฒน์ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของเจ้า

อาวาสในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของเจ้าอาวาสใน
 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและแบบสังเกตเป็น
 เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากเจ้าอาวาสที่เป็นกลุ่มเป้าหมายจำนวน 37 รูป ซึ่งเป็น
 เจ้าอาวาสในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของเจ้าอาวาสในการ
 อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม อันได้แก่ โบสถ์ เจดีย์ วิหาร พระพุทธรูป และภาพ จิตรกรรม
 ฝาผนัง เจ้าอาวาสส่วนใหญ่จะเน้นการอนุรักษ์ตัวศิลปกรรมเป็นหลักตามแนวทางการปฏิบัติ
 ของท่าน โดยการรักษาให้มั่นคงแข็งแรงและอยู่ในสภาพเดิม แต่ยังคงขาดทักษะวิธีการ อนุรักษ์
 สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมตามหลักวิชาการ ส่วนวัดที่ไม่สามารถทำการอนุรักษ์ตัวศิลปกรรม
 ก็จะพยายามบูรณะซ่อมแซมจนกระทั่งไม่สามารถซ่อมแซมได้ จึงค่อยรี้อแล้วสร้างขึ้นใหม่
 ซึ่งขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของเจ้าอาวาสในกรณีทีวัดนั้นไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถาน
 ส่วนสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งศิลปกรรม จะเน้นไปในเรื่องของการดูแลรักษาทำความสะอาด
 สะอาดเป็นหลัก และทำการปลูกต้นไม้ในพื้นที่โล่งว่าง เพื่อความร่มรื่นของวัด เจ้าอาวาสส่วนใหญ่
 ประสบปัญหาการขาดงบประมาณในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ประกอบกับภาวะ
 เศรษฐกิจตกต่ำ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐเท่าที่ควร อีกทั้งยังประสบปัญหาในการ
 ปกป้องกันสัตว์ต่าง ๆ ที่ทำลายแหล่งศิลปกรรม เช่น นกพิราบ ตัวกระเบื้อง (แมลงปีกแข็งชนิด
 หนึ่ง) และถึงยังไม่ได้มีการแก้ไขอย่างจริงจัง เจ้าอาวาสส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การอนุรักษ์
 สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมขึ้นอยู่กัเจ้าอาวาสในแต่ละวัดควรเอาใจใส่ดูแลอยู่อย่างสม่ำเสมอ ไม่
 ปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรม และควรรักษาสภาพแวดล้อมโดยรอบให้สะอาด ร่มรื่น มีความเป็น
 ระเบียบเรียบร้อย ข้อเสนอแนะจากการวิจัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร กรม
 ศาสนา ควรสำรวจ วัดแต่ละวัด และถวายความรู้เรื่องวิธีการ และเทคนิคในการอนุรักษ์
 สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่ถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์โดยการจัดอบรม ให้คำปรึกษา และช่วย
 แก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่องให้กับเจ้าอาวาสทุกวัด พร้อมทั้งทางวัดควรได้รับการสนับสนุน

งบประมาณอย่างต่อเนื่อง และทำการปลูกฝังแนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมให้กับประชาชน ซึ่งควรจะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย เช่น หน่วยงานราชการ วัด และประชาชนเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างยั่งยืน

พระมหาสมชาย เข็มสอด (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของ วัดพัฒนาตัวอย่างในการช่วยเหลือสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีของวัดในกรุงเทพมหานครกับวัด ในภาคกลาง พบว่า ผลการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับวัดพัฒนาตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร และ วัดในภาคกลาง 12 แห่ง พบว่า วัดพัฒนาตัวอย่างทั้ง 12 แห่ง จะมีบทบาทในการมุ่งเน้นพัฒนา ทางด้านอาคารสถานที่ให้ดูสะอาด ร่มรื่น เป็นระเบียบ ตลอดจนการแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และเขตสาธารณสงเคราะห์อย่างชัดเจน

3.6 ด้านการสาธารณสงเคราะห์ มีการวิจัยในประเด็นนี้ ดังต่อไปนี้

พระวิเชียร สีนามูตร (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีพระธรรมมหาวิธานูวัตร วัดไร่จิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัด นครปฐม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษากรณี พระธรรม มหาวิธานูวัตร วัดไร่จิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม และเพื่อศึกษาเหตุปัจจัยที่ เอื้อและที่เป็นอุปสรรคต่อบทบาทในการพัฒนาสังคม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ เทปบันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพ ซึ่งแบบสังเกต และ แบบ สัมภาษณ์ ได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและความเที่ยงตรงตามโครงสร้าง และได้นำไปทดลองใช้ก่อนใช้จริง การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ วิเคราะห์ที่ เอกสาร และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนา ผลการวิจัย พบว่า พระธรรมมหาวิธานูวัตร เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลต่อการพัฒนาสังคม โดยมีบท บทบาทด้านการปกครอง การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการและสา ธารณสงเคราะห์ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและการทำนุบำรุง สิ่งแวดล้อมและแก้ ปัญหามลภาวะ จนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป ซึ่งได้ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมทั้ง โดย ตรงและโดยอ้อม

ธัญพร พงษ์โสภณ (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทพระสงฆ์ สื่อนุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชน ชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ท้องถิ่น : ศึกษากรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดกาญจนบุรี มีวัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการเปิดรับข่าวสารทางสื่อมวลชนของพระสงฆ์ และการนำข่าวสารที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ การเลือกใช้วิธีการสื่อสารของพระสงฆ์ในการชี้แนะ และปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะประชากรของพระสงฆ์ ซึ่งได้แก่ อายุ พรรษา การศึกษาทางโลก และการศึกษาทางธรรมกับการชี้แนะ และปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้พระสงฆ์มีบทบาทไม่เท่ากันในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น กลุ่มประชากรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งจำพรรษาอยู่ในวัดที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 280 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามประเภทให้กลุ่มประชากรกรอกคำตอบเอง (Self-administered Questionnaire) สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้คำร้อยละ การทดสอบสมมติฐานในการวิจัย เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา ใช้สถิติวิเคราะห์ไคสแควร์ (Chi-square) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ผลการวิจัย พบว่า ในด้านการเปิดรับสื่อมวลชน ประชากรพระสงฆ์ติดตามข่าวสารต่าง ๆ จากหนังสือพิมพ์ และวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด ประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่อ่านหนังสือพิมพ์ทุกวัน และเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางหนังสือพิมพ์มากที่สุด ในกรณีข่าวสารจากแหล่งสื่อมวลชนไม่สอดคล้องกัน พระสงฆ์ส่วนใหญ่ จะตกลงใจเชื่อถือข่าวสารจากหนังสือพิมพ์มากที่สุด และประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่ นำข่าวสารที่ได้จากการอ่าน รับฟังหรือรับชมจากสื่อมวลชนต่าง ๆ ไปใช้ประโยชน์ในการชี้แนะอบรมสั่งสอนให้ประชาชนในชุมชน ในด้านความคิดเห็นในการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร ทั้ง 4 รูปแบบ ซึ่งได้แก่ การสื่อสารแบบเผชิญหน้า การสื่อสารสองชั้นตอน การสื่อสารหลายชั้นตอน และการสื่อสารโดยใช้สื่อมวลชนนั้น ประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเน้นในการสื่อสาร ทั้ง 4 รูปแบบโน้มเอียงไปในทางบวก ในด้านการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นนั้น ประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ได้ชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นในระดับสูง การทดสอบสมมติฐาน พบว่า การติดตามข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ มีความสัมพันธ์กับการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น กล่าวคือ กลุ่มพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ที่ติดตามข่าวสารจากหนังสือพิมพ์เป็นประจำ จะชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วม

ในการพัฒนาท้องถิ่นได้มากกว่ากลุ่มพระสงฆ์ฆราวาส ระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ที่ติดตามข่าวสารจากหนังสือพิมพ์เป็นครั้งคราว หรือนาน ๆ ครั้ง ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ความบ่อยในการเปิดรับข่าวสารการพัฒนาจากหนังสือพิมพ์ มีความสัมพันธ์กับการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น กล่าวคือ ประชากรพระสงฆ์ที่เปิดรับข่าวสารการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทางหนังสือพิมพ์ทุกวัน จะชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทได้มากกว่ากลุ่มประชากรพระสงฆ์ที่เปิดรับข่าวสารการพัฒนาทางหนังสือพิมพ์เป็นครั้งคราว และกลุ่มที่ไม่เคยเปิดรับข่าวสารการพัฒนาทางหนังสือพิมพ์เลย นอกจากนี้ ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การเลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบเผชิญหน้า มีความสัมพันธ์กับการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น กล่าวคือ พระสงฆ์ที่เลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบเผชิญหน้ามาก จะชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทได้มากกว่า กลุ่มประชากรพระสงฆ์ที่เลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบเผชิญหน้าปานกลาง หรือน้อย การสื่อสารแบบเผชิญหน้า ได้แก่ การให้การอบรมชี้แนะแก่ประชาชนโดยตรงแบบเห็นหน้าเห็นตาซึ่งกันและกัน เช่น การเทศน์ การให้คำแนะนำ การสั่งสอนธรรมะ ฯลฯ และผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การเลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบหลายขั้นตอน มีความสัมพันธ์กับการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น กล่าวคือ ประชากรพระสงฆ์ ที่เลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบหลายขั้นตอนจะชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ได้มากกว่ากลุ่มประชากรพระสงฆ์ ที่ไม่ได้เลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบหลายขั้นตอน การสื่อสารหลายขั้นตอน ได้แก่ การให้การอบรมชี้แนะผ่านองค์กรพัฒนาท้องถิ่น เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการตำบล คณะกรรมการพัฒนาอำเภอ ฯลฯ โดยมีผู้นำชุมชนคอยติดตาม ผลให้ตามที่พระสงฆ์ชี้แนะในด้านข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะของประชากรพระสงฆ์ที่มีต่อการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น พบว่า ประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า ในภาวะปัจจุบันซึ่งสภาพสังคมไทย มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก พระสงฆ์จำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น สำหรับบทบาทที่พระสงฆ์เห็นว่าควรมีเพิ่มขึ้นตามลำดับความสำคัญ ได้แก่ บทบาทในด้านการพัฒนาจิตใจและวัฒนธรรมของประชาชน บทบาทในด้านการส่งเสริมการกินอยู่ดีของประชาชน บทบาทในด้านการส่งเสริมการศึกษาของเยาวชน และบทบาทในด้านการพัฒนาความเจริญของสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ มีความพร้อมที่จะมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น

เมื่อมี โอกาส และเห็นด้วยว่าการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร มีความจำเป็นและมีผลต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนชนบทในการพัฒนาท้องถิ่น นอกจากนี้ ประชากรพระสงฆ์ เห็นด้วยว่า การเปิดรับสื่อมวลชนจะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการนำมาใช้ชี้แนะ และปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น

รุ่งโรจน์ คำแน่น (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อบทบาทการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส : ศึกษาเฉพาะ กรณีจังหวัดเพชรบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของเจ้าอาวาสในการพัฒนาชุมชน ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส และปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของเจ้าอาวาส กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ เจ้าอาวาสในจังหวัดเพชรบุรีจำนวน 140 รูป ซึ่งคัดเลือกโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าไคสแควร์ โดยกำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิจัย พบว่า เจ้าอาวาสมีบทบาทพัฒนาชุมชนในกิจกรรมการพัฒนาคิดใจมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การส่งเสริมและพัฒนาการศึกษา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ การพัฒนาเพื่อจัดระเบียบชุมชน การพัฒนาสาธารณสุข การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การฝึกอบรมพัฒนาอาชีพ การส่งเสริมการเกษตร และกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาอื่น ๆ ตามลำดับ สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อบทบาทการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ความเกี่ยวข้องกับชาวบ้านและความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเกิดจากการขาดความร่วมมือของประชาชนมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ งบประมาณไม่เพียงพอ เจ้าหน้าที่ทางราชการขาดความจริงจังในการพัฒนา ผู้นำท้องถิ่นขาดความสนใจในการ พัฒนาสุขภาพร่างกายของเจ้าอาวาส ขาดความรู้ความเข้าใจกฎ ระเบียบและอื่น ๆ ตามลำดับ

พระมหาสมชาย เอี่ยมสอาด (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของวัดพัฒนาตัวอย่างในการช่วยเหลือสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีของวัดในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลาง พบว่า วัดมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยมีบทบาทในการช่วยเหลือทางด้านพัฒนาจิตวิญญาณอย่างเด่นชัดมาก บทบาทดังกล่าวได้ดำเนินเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบทบาทเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิมเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในโลกปัจจุบัน เมื่อเปรียบเทียบวัดพัฒนาตัวอย่างในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลางนั้น พบว่า วัดที่มีขนาดใหญ่จะมีบทบาท และกิจกรรมมากกว่าวัดขนาดเล็ก ถึงกระนั้นทุกวัดก็ยังมีบทบาทหลักด้านการพัฒนา

จิตวิญญาณ บทบาทด้านการศึกษา และบทบาทด้านการช่วยเหลือสังคม ส่วนปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงาน พบว่า วัดพัฒนาตัวอย่างทั้ง 12 แห่ง ส่วนใหญ่มีปัญหา คล้ายคลึงกัน ได้แก่ ความพร้อมด้านการเงินในการสนับสนุน และขาดบุคลากรที่มี ประสิทธิภาพในการทำงาน

พระมหาสุวิทย์ คงช่วย (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของวัด และพระสงฆ์ด้านสวัสดิการสังคม : ศึกษาเปรียบเทียบก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ว่ามีผล กระทบต่อปัจจัยด้านการสนับสนุนในการแสดงบทบาทได้น้อยลงหรือไม่อย่างไร ตลอดจน การปรับตัวของวัดอันเกิดจากผลกระทบวิกฤตเศรษฐกิจเพื่อให้สามารถแสดงเกี่ยวกับสวัสดิการ สังคมได้มากน้อยเพียงไร ซึ่งการวิจัยนี้ได้เลือกศึกษาจากตัวแทนของวัดที่มีขนาดใหญ่ในเขต ปริมณฑลที่มีบทบาทชัดเจนในสังคมปัจจุบัน จำนวน 2 วัด คือ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และวัดเฉลิมพระเกียรติ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ผลการ วิจัย พบว่า วัดชลประทานรังสฤษฎ์ มีพระธรรมโกศาจารย์เป็นเจ้าอาวาสเป็นเจ้าวัดที่เน้นหนัก การปลูกฝังจริยธรรม วัดเฉลิมพระเกียรติ เป็นวัดหลวงพระอารามชั้นโท โดยมีพระธรรมกิตติ มุณีเป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะ จังหวัดนนทบุรี เป็นวัดที่เน้นหนักในเรื่องสาธารณูปการ กล่าว โดยสรุป แม้ว่าวัดทั้งสองจะได้รับผลกระทบ แต่ก็จัดการช่วยเหลือในด้านจริยธรรม และ ปัจจัย 4 ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงในการพัฒนาสังคมชุมชนให้มีคุณภาพ และศักยภาพ

วิจิตร กุลริวิชัย (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของวัดต่อชุมชน : กรณีศึกษาวัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของวัดถ้ำกลองเพลที่มีต่อชุมชน 5 ด้าน ดังนี้ ด้านแรก ด้านการปกครอง พื้นที่บริเวณ ตำบลโนนทันเป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งทางความคิดในการปกครอง จึงมีการต่อสู้กันเพื่อให้ เป็นไปตามแนวคิด และอุดมการณ์ของตนเองแต่ละฝ่าย โดยใช้เวลาดำเนินการอยู่หลายปีทำให้ การปกครองเกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ตามมา ในที่สุดความขัดแย้งก็ได้สงบลงเพราะชุมชนได้รับ การอบรมธรรมจากหลวงปู่ขาว อนาลโย โดยถ่ายทอดผ่านผู้สูงอายุที่เข้าวัดฟังการอบรมจาก หลวงปู่ขาว เป็นประจำแล้วนำหลักธรรมที่ได้มาอบรมลูกหลานให้มีความรัก ความสามัคคี กลมเกลียวกัน ด้านที่ 2 ด้านการศึกษา ชุมชนได้มีโรงเรียนประชาบาลประจำชุมชน มี อาคารเรียน สื่อการเรียนการสอนตลอดจนเครื่องอาธารูปโภคครบถ้วนปัจจุบันเป็นโรงเรียน ขยายโอกาสทางการศึกษามีนักเรียน 661 คน นอกจากนั้น วัดถ้ำกลองเพลยังให้ทุนสนับสนุน การศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจนมาตลอดทุกปี ด้านที่ 3 ด้านการสืบทอดพระศาสนา ขณะที่หลวงปู่ขาว อนาลโย ยังมีชีวิตอยู่ได้อบรมสั่งสอนธรรมแก่ลูกศิษย์ จนมีความรู้

ความสามารถปฏิบัติตามข้อบัญญัติได้แล้ว และมีคนศรัทธาเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติ จึงส่งออกไปเผยแผ่ธรรมตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะภาคอีสาน ภาคเหนือ และต่างประเทศ จนทำให้พระปฏิบัติสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ยังมีเหลืออยู่เพื่อเผยแผ่ธรรมแก่อุบาสกอุบาสิกาสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ด้านที่ 4 ด้านเศรษฐกิจ ถ้ำกองเพล เป็นวัดที่อุดมไปด้วยธรรมชาติจากป่าไม้ แหล่งน้ำ สัตว์ป่าที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ ทั้งมีการจัดบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมของวัดได้เป็นอย่างดี จึงเป็นสถานที่ที่มีความพร้อมทางภูมิทัศน์เหมาะสำหรับนักศึกษาที่จะมาศึกษาระบบนิเวศของทรัพยากรธรรมชาติ และนักท่องเที่ยวที่จะมาชมความงามของภูมิทัศน์ภายในวัดจากนักศึกษา และนักทัศนอาจรที่มาเที่ยววัดถ้ำกองเพล จึงทำให้เกิดตลาดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนที่บ้านห้วยเคือ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับวัดถ้ำกองเพล สำหรับจำหน่ายสินค้าอาหารที่เป็นผลิตผลจากชุมชน ทำให้ราษฎรเกิดรายได้จนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจดังปรากฏอยู่ขณะนี้ และด้านสุดท้าย ด้านสังคม สังคมของชุมชนบ้านห้วยเคือ ชุมชนบ้านโนนทัน ทุกชุมชนได้รับอิทธิพลของศาสนาจากวัดถ้ำกองเพล มีผลทำให้ประชาชนในชุมชนมีศีลธรรมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

จากการทบทวนรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถประมวลโดยสังเขปดังต่อไปนี้

Kajabhat Mahasarakham University

ด้านการปกครอง สรุปได้ว่า สถาบันสงฆ์มีหน้าที่โดยตรงในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชน หากพระสงฆ์ประพฤติบกพร่องหรือไม่เพียงแต่จะถูกลงโทษทางการปกครอง หรือตามกฎหมายบ้านเมือง แต่จะถูกปฏิเสธจากสังคมด้วย แม้ว่าในสังคมสงฆ์จะมีพระธรรมวินัย แต่พระสงฆ์ในสังคมไทยก็มีกฎหมายปกครองคณะสงฆ์เป็นการเฉพาะ แต่ยังไม่มียุทธวิธี แนวทาง วิธีการในการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ เมื่อพิจารณางานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริหารเจ้าอาวาส พบว่าโดยภาพรวมมีพฤติกรรมกรรมการบริหารอยู่ในระดับปานกลาง

ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม สรุปได้ว่า การเผยแผ่ศาสนาธรรมควรเป็นไปเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณ พระสงฆ์ต้องสอนธรรมะชาวบ้านด้วยน้ำใจที่ดีงาม และความรู้สึกลึกตามพุทธประสงค์ พระสงฆ์ควรให้ความสำคัญใช้ชีวิตตนเองเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่ศาสนาธรรม ชุมชนคาดหวังต่อบทบาทที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์ว่าควรดำเนินกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรม เพราะชีวิตประชาชนจะดีงาม มีความสุข สังคมจะร่มเย็น ประเทศชาติจะมั่นคงได้ด้วยการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจควบคู่กันไป พระสงฆ์ได้เผยแผ่ศาสนาธรรมโดยใช้รูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์และภูมิหลังของผู้ฟัง

ด้านการศาสนศึกษา สรุปได้ว่า การศาสนศึกษาเป็นการศึกษาของสงฆ์ที่ต้องได้รับการกล่อมเกลา เพื่อนำความรู้และพระพุทธธรรมไปถ่ายทอดแก่ประชาชนได้ ซึ่งการศาสนศึกษา เป็นปัจจัยหนึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์เอง

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ สรุปได้ว่า พระสงฆ์ได้กระทำการสงเคราะห์ด้านการศึกษา โดยใช้รูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสนับสนุนส่งเสริมแก่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส การส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา การสนับสนุนการดำเนินงานในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และการร่วมมือจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับวัด

ด้านการศึกษาสาธิตสรุปได้ว่า วัดได้ดำเนินการจัดการสาธิตการปฏิบัติธรรมโดยการปรับแต่งอาคารสถานที่ให้เหมาะสม ลักษณะของวัดในพระพุทธศาสนาที่จัดการสาธิตการปฏิบัติธรรมที่พึงประสงค์ คือ เป็นสถานที่สงบ ร่มรื่น มีลักษณะเป็นป่า หรือสวน ที่จะให้ความรื่นรมใจ มีการจัดสภาพแวดล้อม มีการจัดแต่งโบสถ์ เจดีย์ วิหารด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนัง มีการจัดสวนพื้นที่ภายในวัด เช่น เขตพุทธาวาส สังฆาวาส ให้เหมาะสมอย่างลงตัว และเอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ สรุปได้ว่า เจ้าอาวาสมีบทบาทเกื้อกูลต่อการพัฒนาสังคม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม กล่าวคือ มีบทบาทเป็นผู้ให้ ทั้งทางวัตถุสิ่งของ การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาชุมชน พัฒนาสาธารณสุข บริจาคเครื่องสาธิตอุปโภคแก่ชาวบ้าน และโรงเรียน อีกทั้งเป็นผู้ชี้แนะทางความคิด ปลุกจิตสำนึกประชาชน ทำให้ประชาชนในชุมชนมีศีลธรรมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

สรุป วัดมีความหมายลึกซึ้ง มิใช่เป็นเพียงที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงองค์ประกอบทั้งหมดทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมที่ประกอบกันขึ้นเป็นวัด วัดจึงเป็นสถานที่สัปปายะ มีความเหมาะสม และเป็นพลังเกื้อหนุนต่อการบำเพ็ญสมณธรรม นอกจากนั้น วัดยังหมายความรวมถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในวัดเอง และความสัมพันธ์ที่วัดมีต่อชุมชน และสังคม

ส่วนเจ้าอาวาส ก็มีได้มีความหมายเพียงแต่ผู้บริหารวัดที่ต้องทำหน้าที่จัดการวัดให้ เป็นไปตามขอบข่ายภารกิจงานทั้ง 6 ประการ เท่านั้น แต่เจ้าอาวาสต้องเป็นพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติ หรือคุณธรรมที่ควรแก่การยกย่อง และในปัจจุบันวัดมีพระสงฆ์จำนวนมากขึ้น

กอบกู้วัดและสิ่งแวดลอมของวัดมีความสลับซับซ้อน ความขาดระเบียบก็เริ่มปรากฏขึ้นเรื่อย ๆ จึงจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการเกิดขึ้น เพื่อให้สภาพความเป็นอยู่ภายในวัด และการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยต่อการบริหาร และเป็นທີ່เลื่อมใสศรัทธาของพระพุทธศาสนิกชน และประชาชนทั่วไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด พบว่าบทบาทของเจ้าอาวาสในกรอบของการบริหารทั้ง 6 ด้านนั้น ได้มีผู้ทำวิจัยไว้บ้างแล้ว แต่ในบรรดางานวิจัยดังกล่าวได้ศึกษาภายใต้กรอบการบริหารอันเป็นบทบาทพื้นฐานของเจ้าอาวาสที่กว้างเกินไป ยังมีได้มีการระบุให้เห็นชัดเจนถึงภารกิจหรือหน้าที่ของเจ้าอาวาส โดยเฉพาะในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ยังมีได้มีผู้ทำวิจัยไว้ ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อให้สังคมได้ทราบถึงบทบาทของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะปัจจุบันวัดมีฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลมีพระสังฆาธิการคือ เจ้าอาวาส เป็นผู้ปกครองวัดและจัดกิจการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล และมีบทบาทตามความคาดหวังของสังคมมากมาย น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าท่ามกลางการแปรเปลี่ยนไปของบริบทสังคมและปัจจัยการดำรงชีวิตในสังคมที่วัดถูกวิวัฒนาการอย่างรวดเร็ว เจ้าอาวาสวัดซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง สามารถบริหารจัดการวัดตามภารกิจและตอบสนองความต้องการของสังคมปัจจุบันได้เพียงใด ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาบทบาทและปัญหาการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยศึกษากับกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัดโดยตรง ผลการศึกษาจะทำให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันและปัญหาในการบริหารจัดการวัดในบริบทของสังคมเมือง อันจะยังประโยชน์ในการนำไปสู่การแก้ปัญหาในเชิงบริหารจัดการระดับวัดต่อไป.